

## מורה נבוכים חלק שרישי פרק ח

או מתחדש עלין אין זה כלו נמשך אלא אחר החסר שלו הנפסד לא אחר צורתו, וכן כל ב"ח אמנם ימות ויהלה מפני החסר שלו לא מפני צורתו, וכל פשעי האדם וחמאי אמנם הם נמשכים אחרי החסר שלו לא מפני צורתו, ומעלותיו כלם אינם נמשכות רק אחר צורתו, והרמשל בו שהשגת האדם את בוראו וציריו כל מושכל והנהיגו תאוותיו וכעסו והסתכלו במה שצריך לבחור בו ובמה שצריך לרחקו כל זה נמשך אחר צורתו, אבל מאכליו ומשתיו ומשגליו ורוב תאוותיו בהן וכן כעסו וכל מרה רעה שתמצא לו הכל נמשך אחר החסר שלו, וכאשר התבאר שהענין כן, בלא היה אפשר בגזירת החכמה האלוהית שימצא חסר מבילתי צורה ולא שימצא ד צורה מאלו הצורות מבילתי חסר, והתחייב הקשר זאת הצורה האנושית הנכבדת מאד אשר ביארנו שהיא צלם אלהים ודמותו, בזה החסר העפרי החשוך המביא אותו לכל חסרון והפסד, נתן לה, ר"ל לצורה האנושית יכולת על החסר וממשלה ושלטון עד שתכריחורו ותמנע תאוותיו ותשיבם על מה שאפשר סן היושר והשווי, <sup>ה</sup> ומהנה נחלקו מדרגות בני אדם, כי יש מבני אדם אנשים שכל השתדלותם תמיד הנכבד לבחור ולבקש העמידה המתמדת כפי גזירת צורתו הנכבדת, ולא יחשוב רק בציוור מושכל והשגת דעת אמתו בכל דבר והריבך בשכל האלהי השופע עליו (ו) אשר מסנו נמצאה הצורה ההיא, וכל אשר יביאורו צרכי החסר ותאוותיו ללכלכויו וחרפתו המפורסמת, יצטער על מה שנשקע בו ויבוש ויכלם מסה שנוגע בו וישתדל למעט סן החרפה ההיא בכל יכולתו ולהשמר מסנה בכל צד, כאדם שכעס עליו המלך וצוורו לפנות ולב ממקום למקום לבחורו, שהאדם ההוא ישתדל בכל יכולתו להסתתר בעת הביון ההוא ואולי יפנה דבר מועט למקום קרוב כדי שלא יתלכלכו דיו ולא בגדיו ושלא יראהו אדם, כן יעשה מי שהוא בן חורין, אמנם העבד ישמח בזה ויראה שלא עמסו

### שם טוב

בשלוש דברים או שלא יראה כלל וסם שירתו הדבר הפך מה שהוא או פחות ממה שהוא, וכל צאחר כחוח העצמות, וזהו מה שאמר ר'ב פולשה או כטול או כלכלו אין הפרש בין היות זה בתחלת היצירה בטבע או שנחמדש עליו בסבה מהסכות, וכן הוא הענין בציור בעלי חיים כי אמנם ימות ויהלה מפני החסר שלו מפני צורתו, וכן כל החסרים ויהלה מפני החסר כי הוא יצר הרע הוא שהציור את חוה לא אחר צורתו, ולכן היה אמת כי כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה כי דוד לא חטא מצד צורתו אלא מצד חומרו ומעלותיו כלם אינם נמשכות אחר צורתו, והמשל בו כי השגת האדם את בוראו וציריו כל מושכל והנהיגו תאוותיו וכעסו והסתכלו במה שצריך לבחור בו ומה שצריך לרחקו כל זה נמשך אחר צורתו והאזרה היא נקונה מלמעלה, אם כן אין רע ויורד מלמעלה אבל טוב וכל כוד וכל שלמות, אבל המאכל והמשתה מבלי סדר ומשגל גם כן ושמתו ורוב תאוותו בהן, וכן הכעס כשלא יסודר לקבלת טוב, וכן כל מדה רעה אשר נמשך אחר החסר שלו, אם כן הקצאר שכל הפסד והשחיתות ומרי ומד רעה יבא מצד החסר והוא השגת חסר ותמנע בכל הדברים אשר הם תחת גלגל הירח, והכן זו היא מזה להכנת ההשגה בענין רשע וטוב לו ולדיוק רע לו. וכאשר התבאר שהענין כי שכל הפסד וכל השחיתות יבא מצד החסר ולא היה אפשר בגורם החכמה האלוהית שימצא חסר בלי צורה ולא שתמצא צורה מאלו הצורות מבילתי חסר. והרצון בו כי החכמה האלוהית אינה גוזרת הנמנעות אבל גזרת האפשר והמאפשר היותר טוב ויחתייב שיגורר הצורה האנושית הנכבדת מאד אשר ביארנו שהיא צלם אלהים ודמותו ויחול בזה החסר העפרי החשוך המביא אותו לכל חסרון והפסד, כי כהתחבר הצורה האלוהית אל מלך החסרונות שהוא ההוילי-יחוייב שיהיה מחובר אל ההפסד ויהיה מחובר לעשות כל רע וכל חר וכל השחיתות ושהיה הולך אל ההפסד. והכס בעבור זה נתן לו ר"ל לצורה האנושית יכולת על החסר וממשלה ושלטון עד שתכריחורו ותמנע תאוותיו ותשיבם על מה שאפשר סן היושר וכן השווי, ומהנה נחלקו מדרגות בני אדם כי מהם נמשכים אחר החסר וכל פעולותיהם וסם האנשים הנכמייים, ומהם נמשכים בכל פעולותיהם אחר השכל וסם האנשים האלכיים. ומהם נמשכים פעם אחר החסר ופעם אחר השכל, ובכל אחד מאלו הכחות מדרגות גדולות, כי יש מבני אדם אנשים שכל השתדלותם תמיד לבחור הנכבד ולבקש העמידה המתמדת, כי יאכל וישתה ויבעל לבקשת המתיאות האנושית והמניי וכל זה בהשגתו כפי מה שיגורר שכל רצון צלורו מושכל והשגת דעת אמתו בכל דבר ויחידך בשכל האלהי השופע עליו אשר ממנו נמצאת גזרת הצורה ההיא ואז האדם הזה הוא לפי ה' תמיד והנצחית דבקה בו כמו שאמר כי כי חשק ואפלטו אשגבנו כי ידע שמי, והנה הרב יפרס זה בסוף כי זה האדם או אפשר לו הכליון וההפסד אפילו שיעבור באש ובמים ואפילו לפייו אלף אלפי רבבות חרבות צורים ושאר המזיקים אל זה האדם לא יגיע שום רע כמו שאמר לא תאונה אליך רעה, והאדם אשר תארגו למעלה כל חסר וציאורו צרכי החסר ותאוותיו וחרפתו מפורסמת יצטער על מה שנשקע בו ויבוש ויכלם ממה שנוגע בו. וישתדל למעט חסר ויכלתו להשמר ממנה בכל צד. והרצון בו כי יצטער על מה הביא זאת הצורה הנכבדת להיות מחוברת לזה החסר העפרי כי הולך לעשות פעולות חמירות ולתת חקין

### אמרי

עד שתפסד הצורה וילגס הצורה הכרועה: ד צורה מאלו הצורות, ר"ל צורה מהצורות החומרייות הנקשרות בחסר, כי הצורות הנבדלות וסם השכלים הנבדלים הם נבדלים ונפרדים מהחומר: ה ומסנה נחלקו מדרגות בני אדם. ר"ל אחר שנתנה הממשלה אל השכל האנושי על החסר נחלקו בו מדרגות והפסעים והמדרים כלם נמשכות אחר החסר כי הוא שטן היה אמת כי כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה כי דוד לא חטא מצד צורתו אלא מצד חומרו ומעלותיו כלם אינם נמשכות אחר צורתו, והמשל בו כי השגת האדם את בוראו וציריו כל מושכל והנהיגו תאוותיו וכעסו והסתכלו במה שצריך לבחור בו ומה שצריך לרחקו כל זה נמשך אחר צורתו והאזרה היא נקונה מלמעלה, אם כן אין רע ויורד מלמעלה אבל טוב וכל כוד וכל שלמות, אבל המאכל והמשתה מבלי סדר ומשגל גם כן ושמתו ורוב תאוותו בהן, וכן הכעס כשלא יסודר לקבלת טוב, וכן כל מדה רעה אשר נמשך אחר החסר שלו, אם כן הקצאר שכל הפסד והשחיתות ומרי ומד רעה יבא מצד החסר והוא השגת חסר ותמנע בכל הדברים אשר הם תחת גלגל הירח, והכן זו היא מזה להכנת ההשגה בענין רשע וטוב לו ולדיוק רע לו. וכאשר התבאר שהענין כי שכל הפסד וכל השחיתות יבא מצד החסר ולא היה אפשר בגורם החכמה האלוהית שימצא חסר בלי צורה ולא שתמצא צורה מאלו הצורות מבילתי חסר. והרצון בו כי החכמה האלוהית אינה גוזרת הנמנעות אבל גזרת האפשר והמאפשר היותר טוב ויחתייב שיגורר הצורה האנושית הנכבדת מאד אשר ביארנו שהיא צלם אלהים ודמותו ויחול בזה החסר העפרי החשוך המביא אותו לכל חסרון והפסד, כי כהתחבר הצורה האלוהית אל מלך החסרונות שהוא ההוילי-יחוייב שיהיה מחובר אל ההפסד ויהיה מחובר לעשות כל רע וכל חר וכל השחיתות ושהיה הולך אל ההפסד. והכס בעבור זה נתן לו ר"ל לצורה האנושית יכולת על החסר וממשלה ושלטון עד שתכריחורו ותמנע תאוותיו ותשיבם על מה שאפשר סן היושר וכן השווי, ומהנה נחלקו מדרגות בני אדם כי מהם נמשכים אחר החסר וכל פעולותיהם וסם האנשים הנכמייים, ומהם נמשכים בכל פעולותיהם אחר השכל וסם האנשים האלכיים. ומהם נמשכים פעם אחר החסר ופעם אחר השכל, ובכל אחד מאלו הכחות מדרגות גדולות, כי יש מבני אדם אנשים שכל השתדלותם תמיד לבחור הנכבד ולבקש העמידה המתמדת, כי יאכל וישתה ויבעל לבקשת המתיאות האנושית והמניי וכל זה בהשגתו כפי מה שיגורר שכל רצון צלורו מושכל והשגת דעת אמתו בכל דבר ויחידך בשכל האלהי השופע עליו אשר ממנו נמצאת גזרת הצורה ההיא ואז האדם הזה הוא לפי ה' תמיד והנצחית דבקה בו כמו שאמר כי כי חשק ואפלטו אשגבנו כי ידע שמי, והנה הרב יפרס זה בסוף כי זה האדם או אפשר לו הכליון וההפסד אפילו שיעבור באש ובמים ואפילו לפייו אלף אלפי רבבות חרבות צורים ושאר המזיקים אל זה האדם לא יגיע שום רע כמו שאמר לא תאונה אליך רעה, והאדם אשר תארגו למעלה כל חסר וציאורו צרכי החסר ותאוותיו וחרפתו מפורסמת יצטער על מה שנשקע בו ויבוש ויכלם ממה שנוגע בו. וישתדל למעט חסר ויכלתו להשמר ממנה בכל צד. והרצון בו כי יצטער על מה הביא זאת הצורה הנכבדת להיות מחוברת לזה החסר העפרי כי הולך לעשות פעולות חמירות ולתת חקין

### קרישקש

האדם סן הכח אל הפועל והגנו אותו המושכלות הראשונות אשר הם המסות להשגת הידיעות: והפסד

(ה) אשר מסנו נמצאה הצורה ההיא, רועה בזה סן השפע האלהי המכונה בשכל הפועל שהוא הנותן צורות בתכרים וכוציא שכל

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק ת

עמסו עליו טורח גדול, וישליך כל נופו בונל ההוא וילכלך פניו וידידו ויפנה בפרהסיא והוא ישתק וישמח, כן עניני בני אדם, כי מבני אדם אנשים כמו שאמרנו שכל צרכי החמר אצלם חרפה וגנות וחסרון<sup>1</sup> התחייבו בהכרח ובלבד חוש המשוש אשר הוא חרפה עלינו כמו שאמר אריסטו<sup>2</sup> אשר בעבורו נתאוו למאכל ולמשתה ולמשגל, כי צריך למשכיל למעט מהם מה שאפשר ולהשמר מהן ולהצטער בעשותו אותן, ושלא ידבר בהן ולא ירחיב בהן המאמר ולא יעשו חבורות לאלה הדברים, אבל יהיה האדם מושל על אלו התאוות כולן לקצר בהן כפי יכולתו ולא יעשה מהם<sup>3</sup> אלא מה שאי אפשר וזלזול, וישים תכליתו תכלית האדם במדת האדם מאשר הוא אדם, והוא ציור המושכלות לא זולת זה, אשר החזק והנכבד שכחן השגת השם והמלאכים ושאר פעולותיו כפי היכולת, ואלו האנשים הם עם השם תמיד, והם אשר נאמר להם אלהים אתם ובני עליין כלכם, והיו המבוקש מן האדם ר"ל שזאת היא תכליתו, אמנם האחרים הנבדלים מהשם והם המון הסכלים הם כהפך זה, בטלו כל מחשבה והשתכלות במושכל וישימו תכליתם החוש ההוא אשר הוא חרפתנו הגדולה, ר"ל חוש המשוש, ולא יחשבו ולא יתבוננו רק במאכל ובמשגל ולא בדבר אחר, כמו שנאמר ברושעים בהיותם שמופים במאכל ובמשתה ובמשגל, אמר וגם אלה ביין שנו ובשכר תענו וגו', ואמר כי כל שולחנות מלאו קיא צואה בלי סקום, ואמר ונשים משלו בו, הפך מה שבוקש מהם בתחלת היצירה ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך, וספר חזק תאוותם גם כן ואמר איש אל אשת רעהו יצהלו וגו', ואמר כי כלם מנאפים עצרת בוגדים, ומה הענין שם שלמה ע"ה משלי כלו להזהיר מן הזנות ומן המשתה המשכר, שבשני אלו ישמפו שונאי השם שרחוקים ממנו אשר נאמר בהם כי לא לה' המה, ונאמר שלח מעל פני וצאו, ואמנם אמרו אשת חיל מי ימצא, המשל ההוא כלו הוא מבואר, כי כשיודען לאיש אחר חמר טוב נאות בלתי נובר עליו ולא מפסיד סדורו היא מתנה אחרת. סוף דבר החומר הנאות יקל להנהיגו כמו שזכרנו, ואם הוא בלתי נאות אינו נסמך מן המתלמד לכבוש אותו, ופני זה הוכיח שלמה המסרים ההם כלם הוא זולתו, ומזאת התורה והזהרה אמנם הם לכבוש תאוות החמר כלם, וצריך למי שיבחר להיות אדם באמת לא בהמה בתאר אדם ותמונתו, שישים כל השתדלותו לחסר כל צרכי החמר ממאכל ומשגל ומשתה וכעס וכל שאר המדות הנמשכות אחר התאוה והכעס ויבוש מהם וישים להן מדרגת גלגול. אמנם מה שאי אפשר מבלעדיו במאכל ומשתה יסתפק מהן במועיל ולפי צורך הפרנסה לא לפי ההנאה וימעט הדברים בו ג"כ והקבוצין עליו, כבר ידעת מאסם מעודה שאינה של מצוה, ושהחסידים כפנחס בן יאיר לא אכל כלל עם אדם והשתדל רבינו הקדוש שיאכל עמו ולא עשה, ואמנם היין דינו כדין המזון בכונה, אך הקיבוץ על השתייה המשכרת ראוי שיהיה אצלך יותר חרפה מהתקבץ אנשים ערומים מגולי הערזה נפנים ומתריים ביום בבית אחד, וביאור זה כי היציאה ענין הכרחי אין לאדם תחבולה לדרותו, והשכרותו הוא ממעשה האיש הרע בבחירתו, וגנות גלות הערזה מפורסם לא מושכל, (1) והפסד השכל והגוף מרוחק לשכל, ולזה צריך למי שירצה להיות אדם שירחק זה ולא ידבר בו, ואמנם המשגל אינו צריך לאמר בו יותר ממה שאמרתי בפירוש אבות משה שבא כתוב בתורתנו החכמה הטהורה ממאוס בו ואסור זכרו או לדבר בו כלל ולא לשום סבה, וכבר ידעת אמרם שאלישע הנביא ע"ה אמנם נקרא קדוש מפני שלא היה חושב בו עד שלא היה רואה קרי, וכבר ידעת אמרם על יעקב ע"ה שלא יצא ממנו שבבת ויע קודם ראובן, אלו כלם עניינים מקובלים באומה ללמד מדות אנושיות

### אפודי

### שם טוב

בני אדם, כי יש מי שישם הממשלה בענין מה, ויש מי שישם הממשלה בענין אחר: וזה ההבדל נכבד, ר"ל שאדם האנשים השלמים נחתינו בכבדה להסות על ענייני החמר המנוגה והמנוגה אליהם והוא השיעור ההכרחי בלבד הנצרך לאדם בלא ספק: ואלה מה שאי אפשר וזלזול, ר"ל השיעור ההכרחי בלבד: וזה ומפני זה הוכיח שלמה וכו', ר"ל שהאדם עם היותו שחמור רע ובלתי נאות עדיין היה אפשר בו לכבוש צדקות קנינות ומפני זה הוכיח שלמה וכו': מ ויפסדו הדברים בו גם כן, ר"ל שלא ידבר ויאריך דבריו בענייני המאכל והמשתה כלם כמשגל: ויפסדו השכל כו', ר"ל הפסד השכל והסוף הנמשך מן הסכנות הוא מרוחק ומפני גלגול לזה נצרך לפסל

חזק לחמר, כי יודע נפש בהמתו כדי שיתקיים ויבזז וכלם תאלו הפעולות החמרים כי יעשם בכבדה, וכנה להשליש מעל פניו אי אפשר אכל ישתדל למעט מהרפה הכיו כלל וכלתו וזה אשר נאמר להם אלהים אתם ובני עליין כלכם, ואלו אשר בהם ההשגחה תמידית כמו שיבאר סוף דבר זה הספר, ומפני זה הוכיח שלמה המוסרים ההם כלם הוא זולתו ותחלתו מהתכחשים, ומזאת העבור והזרותיה אחסם הם לכבוש תאוות החמר כלם צריך למי שיבחר להיות אדם צדקת ששים כל השתדלותו ולחמר כל צרכי החמר ממאכל ומשתה ומשגל וכעס ושאר מדות הרעות הנמשכות אחר התאוה והכעס, כי רוב הרעות הנאות לאדם הוא

### קרקש

(1) והפסד השכל והגוף מרוחק לשכל, פירוש שהוא היין צריך שירחק מן השכל:

**אנושיות**, כ כבר ידעת אמרם הרדורי עבירה קשין מעבירה, ולי בפירושו פירוש נפלא מאד, והוא שהאדם כשימרה אמנם ימרה מצד הסקרים הנמשכים אחר החמר שלו כמו שבארתי, שהאדם לא יעשה מרי רק בבהמיותו אבל המחשבה היא מסגולות האדם הנמשכים אחר צורתו, וכשיחשוב במרי ובעברה (ז) ימרה בנכבד שבשני חלקיו, ואין חטא מי שעבר והעביד עבר סכל בחטא מי שהעביד בן חורין חשוב, כי זאת הצורה האנושית וכל סגולותיה וכל כחותיה אין צריך להשתמש בהן אלא במה שהן ראויין לו להתדבק בעליונים לא לרדת להשני השפל, וכבר ידעת גדול האיסור שבא אצלנו בנבלות הפה, חז"ל מוחיב שזה הרביר בלשון הוא מסגולת בני אדם ופוכה נמלה השם לאדם להבדילו בה משאר בעלי חיים, כמו שאמר מי שם פה לאדם, ואמר הנביא ה' אלהים נתן לי לשון לסודים, ואין צריך שנשתמש בטובה שהיא אשר נתנה לנו לשלמות ללמוד וללמד, בגדולה שבחסרונות ובחריפה השלמה עד שנאמר מה שאמרוהו הגוים הסכלים הזונים בשיניהם ודבריהם הנאותים בהם ל לא כמי שנאמר להם ואתם תהיו לי סמלכת כהנים ונוי קדוש, וכל מי שישתמש במחשבתו או בדברו בדבר מעניני החוש ההוא אשר הוא חרפה לנו, עד שיחשוב במשתה או במשגל ביותר מן הצריך לו או יאמר בו שירים כבר לקח הטובה אשר נמלו השם אותה והשתמש בה (ח) ונעזר בה במרי הגומל אותו ועבור על מצותיו, והיה כמי שנאמר בהם וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל, ולי נ"כ טענה וסכה בקריאת לשוננו זה לשון הקדוש, ולא תחשוב שהוא הפלה ממנו או מעות, אבל הוא אמת, מפני שזה הלשון הקדוש לא הונה בו שם כלל לכלי המשגל לא מן האנשים ולא מן הנשים ולא לנוף המעשה הטביא להולדה ולא לזרע ולא ליציאה, אלו הדברים כלם לא הונה להם שם ראשון כלל בלשון העברי אלא ידברו בהם בשמות מושאלים ובדמיונות, והיה הבונה בזה שאלו הדברים אין ראוי לזכרם שישום להם שמות, אבל הם עניינים שצריך לשחק מהם וכשיביא הצורך לזכרם יעשה לו תחבולה בכנניים מסלות אחרות<sup>2</sup> כאשר נסתר מעשותם בעת הצורך בכל יכולתנו, אמנם הכלי מן האיש קראוהו ניד, והוא שם על צד הדמיון מאמרם ניד ברזל ערפך, וקראוהו נ"כ שפכה מצד פעולתו, והכלי מן הנקבה קתה, וקיבה שם האסטומכא, אבל הרהם הוא שם האבר מבני מעים שיעשה בו העובר, והיציאה נקרא בן מנורת יצא, ושם השתן מימי רגלים, ושם הזרע שכבת זרע, ונוף הפעולה הטביאה להוליד אין לה שם כלל, מכנים אותו יבעל או ישכב או יקח או יגלה ערוה לא זולת זה, ולא ישער וישלנה שתחשבהו שם לפעולה, אינו כן כי שגל הוא שם הנערה המוכנת למשגל, נצבה שגל

## שם מר

הוא מאלו השני מטלים ועל זה ועל כיוצא בו נאמר אולת אדם חספך דרכו ועל ה' יושע לנו: ואמר הרב כי לי טענה וסכה בקריאת לשוננו לשון קדוש למה שלא הונה לו שם כלל לכלי המשגל, והנה הרמב"ן ז"ל כתב שאם היה הדבר כן שאין שם מיוחד לכלי המשגל על ההנחה הראשונה לא היו מניחים קרי וכתוב ישכבה מקום ויגלגל ומקום עפולים טחורים, ויורה כי ויגלגל הוא לשון ענמי על ההנחה הראשונה ונ"כ היה ראוי שיקראוהו לשון נקיה לא לשון קדש. והוספך החכם ר' משה הגדולי ספק אחר כי אין ראוי לקרוא את הכל בשם החלק ואין ראוי לקרוא לכל הלשון קדוש בעבור שחלק ממנו היה קדוש, ואחרו אלו השני חכמים כי אין ראוי לנקש טעם למה נקרא לשון הקדש כי תורגמו שהיו קדושה נהנה בו והמלאכים והקדושים אשר

## אמר

לשם שלא ידבר שאל לזיך מאלו הדברים: כ כבר ידעת אמרם הרדורי עבירה קשין מעבירה. ר"ל אמרם במשתה יומא פרק ז' ז"ל, הרדורי עבירה קשין מעבירה וסימין ריחא דנשאל, ופי' הרב ז"ל פירוש וסימין ריחא דנשאל הוא כמו שמי שחשב בחלק בנכבד שבו העון יותר גדול כמו כן הבשר סגנאל מי שפריח בו יותר קשה לו מזה שהוא חוש דק מהקטע ממי שיאכלנו ולא ידית לפי שחוש הקטע יותר עב ויותר גס: ל לא כמי שנאמר הס. ר"ל שהסכלים הם נאחים ופולאים האמות וטערת נשירותם המנוולים לא שיהיו השירים ההם האחים למי שנאמר בו ואתם תהיו לי סמלכת כהנים ונוי קדוש ויהא למחנה הקדושה: מ כאשר נסתר מעשותם, ר"ל כמו שנאמר בפשיטת הדברים ההם כן נעלים הענין כשנאמר לזכרם:

בארץ נקראו בזה הלשון כמו אחרים ימקח ויעקב ואדם ושת וגו' ודבר ה' עם מלאכיו ונביאיו הוא בזה הלשון, חז"ל יהיה סבה עצמית וכוללת, לא מ"ש הרב כי סבתו היא חלקית:

**אמר** שם טוב מה שספקו מהקרי והכתוב שישגלגל כתוב וקרא ישכבה, ואחרו הסקס בעבור שלא יאחרו סכלי הכותן כי ימלא בתורה דבר ערוה וכן בתקומות אחרים אשר בהם קרי וכתוב מורה על שהלשון ענמי על ההנחה הראשונה, לדעתו אינו ספק כי זה הלשון למה שהיה מורגל על פעל האיש עם האשה כאלו ימשכו הכתוב ענמי על ההנחה הראשונה ואין הדבר כן, ומה שאמרו וספק כי יקרא החלק בשם הכל נ"כ אינו ספק כי כל שהוא מרוש מן הערוה נקרא קדוש, ולזה אמר אדון הכפרים רש"י ז"ל כל מקום שאחז מוצא נדר ערוה אחז מוצא קדושה, גרמיו שיקרא לזה הלשון קדוש בעבור זה לנדר. והסכה שאמרו שהקדוש נהנה לנביאים בזה הלשון, היא אמתית אם כי ידבר בנביאיו בלשון מיוחד, אכל כל נביא ונביא יבין הענין המושג בו כפי הלשון המובן בו כי אין שם אומר ולא דברים אלא כפי הדמיון השומע, וזלח נבואת

## קרקשקש

(ז) ימרה בנכבד שבשני חלקיו. פי' ששני חלקיו הם צורתו וחמרו: (ח) ונעזר בה במרי בגדול הגומל אותו, ורעה בזה שהוא עושה מרי בגדול בגדול השם הגומל אותו והמטיב לו:

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק ח

**שגל לימנך בכתם אופיר**, ואמרו ישנלנה לפי הכתוב, עניינו יקנהה לערה לזה הענין, והנה יצאנו בכלל הפרק מכונת המאמר אל דברי מדות וענייני דתות נ"כ, אלא שהן אע"פ שאינם כולם מכונת המאמר סדר הדברים הכיאי אליו :

**פרק ח** החומר מחיצה גדולה ומסך מונע השגת השכל הנפרד כפי מה שהוא עליו, ואפילו היה החומר זך ונכבד ר"ל חמר הגלגלים, כ"ש זה החמר החשוך העכור אשר הוא ההומר שלנו, ומפני זה כל אשר ישתדל דעתנו להשיג השם הנכבד מן אחד מן הדעות ימצא מחיצה ומסך מבדיל בינו לבינם, ואל זה היה הרמז בכל ספרי הנביאים שיש עלינו מסך מבדיל בינינו ובין השם והוא נסתר ממנו בענין או בהשך או בערפל או בעב וכיוצא באלו הדמיונות להיותנו מקצרים מהשינוי בפני החומר, וזאת היא הכונה באמרו ענין וערפל סביביו, להעיד על היות המונע עכירות עצמו לא שהוא יתעלה נוף שיקף בו עב או ענין או חשך או ערפל (ה) ימנע מראותו כפי מה שיראה ממשוטי מלות המושל, וכבר נכלל זה המשל עוד אמר ישת השך סתרו, וכן הגלותו יתעלה בעב הענין חשך ענין וערפל דהנה גם כן ללמוד ממנו זה הענין, כי כל דבר שיושג במראה הנבואה אמנם הוא משל לענין אחד, והמראה ההוא העצום ואע"פ שהיה גדול מכל מראה נבואה ויוצא מכל היקף לא היה ללא ענין ר"ל הגלותו יתעלה בעב הענין, אבל היה להעיד שהשגת אמתתו נסנתת לנו מפני החומר החשוך המקיף בנו לא בו יתעלה מפני שהוא יתעלה אינו נוף, וידוע נ"כ ומפורסם באומה שיום מעמד הר סיני היה א' יום עב ויום ענין (ג) וממר מועט, אמר ה' בצאתך משעיר בצערך משדה אדום ארץ רעשה נם שמים נמפו, (ו) ותהיה נ"כ היא הכונה באמרו חשך ענין וערפל, לא שהוא יתעלה יקף בו חשך כי אין חשך אחר, אלא האור הגדול החזק המתמיד אשר מהשפע השופע מאתו מאיר כל מחשך ב' כמו שנאמר במשלי הנבואה, והארץ האירה מכבודו :

פרק

אמרי

**פרק ט** א יום עב ויום ענין וממר מועט. ר"ל שסיוט שם מונעים דברים ומסרירים מעיקים אכל הממר והוא ההשגה האמתית היה מועט ליחיד כגולות או קלם המושללות לכל הסמך ההוא : ב' כמו שנאמר במשלי הנבואה והאזן האירה מכבודו. וזהו ביוחאל אחר ספור המרכבה השנים :

פרק

שם טוב

נבואת מרע"ה כי היה נשמיעת הקול, וראוי לומר כי הקול ששמע לא היה כפי כחו הדמיוני אכל כפי האמת, ואם תקורב בזה בזה הלשון ראוי שנאמר ושיקרא אותו לשון לשון הקדש, והטעם אשר נתן דבר הוא כפי סגרתו בגולתו וכן זה, והנה הכלל העולה מזה הפרק כי כל הפסד ומחסור הוא נמשך אחר החמר וכל הדעות צאות ממנו ומאדו, ויש רעות שיוכל האדם להמלט מהם והם רוב הרעות המשיגים לאדם מזה היותו נמשך אחר תאוותיו

הנשמיות ובעבור זה ראוי לעמוד כי אז ימלט מרוב הרעות הנבואות מצדו, ומה שילקח מאלו הדברים ר"ל כי ההנאות הנשמיות הכרחים ויש תכליתו השגת ה' והמלאכים ושאר פעולותיו הם עם ה' תמיד וכשנחמך נדקת בזה, והם אשר נאמר להם אלהים אחס וצני עליון כולכם, ואמנם שאר אנשים הם מונחים לתקרה ופגע ונפרט אשר ישימו כל השתדלותם החוש אשר חרפה לו הם שואלי ה' והמה רחוקים ממנו והם המונחים לכל הפגעים והמקרים ועל אלו נאמר כי לא ליה המה, ואמר שלח מעל פני ואלו, וכי יודמן לאדם חמר טוב ונאות בלתי גובר עליו הוא מתנה אלהית, וסוף דבר החמר הנאות יקל להניחו ואם הוא בלתי נאות אינו נמנע מלכבוש אותו, ומפני זה הוכיח שלח מהמסורים ההם כלם וזולתו מחכמים, ומאות הקורא והאזהרותיה אמנם הוא לזה, ואמר כרז אין ראוי שיוגב האדם בכל עניני זה החוש אשר הוא חרפה לו וכדי למנע הרעה הנא מצדו, וזה תכלית זה הפרק וזהו הקדמה להשגחה, עם שדרר זו ג"כ למען נקרא לשוננו הקדוש לשון הקדש כי אינו מכונת הפרק אלא סדר הדברים הנבואה אליו :

**פרק ט** החמר מחיצה גדולה ומסך מונע מן השגת השכל הנפרד על מה שהוא עליו, כבר ידעת כי כל הפסד וכל חסרון יבא מזה החמר והעדר ההשגה הוא חסרון, ואם כן יחוייב שיבא מזה החמר ולמה שהאדם היה בעל חמר אפילו שיהיה החמר זך ונכבד אפילו בחמר הגלגלים וכל שכן זה החמר החשוך העכור אשר הוא החמר שלנו הוא מסך מבדיל בינינו ובין ה' והשכלים הנבדלים להשיגם. ולזה כן הרמז בכל ספרי הנביאים שיש עלינו מסך מבדיל בינינו ובין השם והוא נסתר ממנו בענין או בחושך או בעב או בערפל או כיוצא באלו הדמיונות להיותנו מקצרים מהשינוי בפני החמר, וכן בגלותו בעב הענין חשך ענין וערפל הוא ללמדנו זה הענין שהשגת אמתתו נסנתת לנו מפני החמר החשוך, ולכן היה מפורסם שיום מעמד הר סיני היה יום עב וענין וממר מועט, שיהיו שם מונעים חמר ומטירידים מעיקים אכל החמר וזאת ההשגה האמתית היתה מעטת ליחיד כגולות או קלם וידוע לכל כח"ש אנכי ולא יהיה לך מתי הנבואה שמענוס אכל הש"י"ת האור החזק המתמיד אשר מהשפע השופע מאתו האיר כל מחשך כח"ש במשלי הנבואה והאזן האירה מכבודו, כי מהשפע הנשפע לנביאים ועל ההכמים מאיר כל מחשך ומאיר כל ספק ומאשים המושכל בכם מושכל בפועל והוא הראש בלמדנו והאזן האירה מכבודו, וזהו ביוחאל אחר ספור המרכבה השנים : הפרק גם כן הוא וידעת ההשגחה כמו שתראה בסוף זה המאמר :

פרק

קרישקש

**פרק ט** (ה) וימנע מראותו, רוצה בו הענין והערפל, אשר בנו מצד החומר הם מונעים השגתו : (ג) ובמר מועט, רוצה בוה שהמשיגים הם מעט : (ו) ותהיה ג"כ היא הכונה, זה רמז אל מה שאמר למעלה שהמונע מההשגה עכירות עצמו :

פרק

## מורה נבוכים חלק שרישי פרק י

**פרק י אלו המדברים כמו שהודעתך \*** (ב) לא ידמו העדר אלא ההעדר הנמור, (ג) אמנם העדרי הקניינים כולם לא יחשבו בהם העדרים, ויחשבו שכל העדר וקנין דינם דין שני ההפכים, כעורון והראות, והמות והחיים, (ד) והם (נ"ח הם) אצלם כמו החוס והקור (ז) ולזה יאמרו סתם שהעדר לא יצטרך לפועל, ואמנם הפעולה היא שצריכה פועל בהכרח, ב (ס) זה אמת מצד אחד, ועם היותם אומרים שהעדר לא יצטרך לפועל, יאמרו לפי שרשם שהשם יסמא ויחריש ויניה המתנגע, כי אלו ההעדרים אצלם ענינים נמצאים. וצריך שנודיעך דעתנו אנחנו בו כפי מה שינורו העיון הפילוסופי, והוא שאתה יודע שחסר המונע הוא המניע בצד אחד, כפי שהסיר עמוד שתחת הקורה ונפלה בכבודות המבטי, שאנחנו נאמר (י) כי מסיר העמוד ההוא הוא הניע הקורה, כבר נזכר בספר השמע המבטי, ובהו הצד נאמר ג"כ למי שהסיר ענין/אחר, שהוא עשה ההעדר ואע"פ שהעדר אינו דבר נמצא, כי כמו שנאמר במי שכבה נר כלילה שהוא חדש החשך, כך נאמר במי שהפסיד הראות שעשה העיון, ואע"פ שהחשך והעיון העדרים ואינם צריכים לפועל, ולפי זה הפירוש יתבאר מאמר ישעיה יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע, מפני שהחשך והרע העדרים, והסתכל איך לא אמר עשה חושך ולא עושה רע מפני שאינם דברים נמצאים שתלתה בהם עשייה, ואמנם אמר על שניהם בורא שהוא מלה שיש לה התלות בהעדר בלשון העברי, כמו שאמר בראשית ברא אלהים וגו' שהוא מהעדר, <sup>2</sup> ודרך יחס ההעדר לפעולת הפועל הוא (י) על זה הצד אשר זכרנו, ועל זה הצד ג"כ הבין אמר מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח וגו', ואפשר לפרש בו פירוש אחר, והוא שיאמר. מי הוא אשר ברא האדם מוכר או יבראהו נעדר הדבור, והפסיד המציא החמר שאינו מקבל לקנין ההוא אי זה קנין שיהיה, כי אשר ימציא חמר אחד בלתי מקבל לקנין מן הקנינים יאמר עליו שהוא עשה ההעדר ההוא, כמו שיאמר במי שיכול להציל איש מהמות ועמד

והיה מה"ב  
אפשר לפרש

## שם טוב

**פרק י אלו המדברים כמו שהודעתך לא ידמו העדר אלא** ההעדר הנמור, זה הפרק הוא ג"כ הקדמה לביאור השגחה וזה דרך והיסרה להבין ענין חיוץ קודם שזכור, וזהו כפרק שער נקבחר מזה הנמצא בשטן, ונעבור שגמר בשטן ויבא גם השטן בתוכו ולא נאמר להחליט על ה' כמ"ס צדיקה השנית, ואמר הכרז לבאר זה הפרק והתחיל ואמר אלו המדברים כמו שהודעתך לא ידמו העדר אלא ההעדר הנמור, והרצון בו כי לא ידמו העדר אלא שלילה מוחלטת לא העדר הקניינים, וכבר דעת ההפסד שיש בין העדר הקניינים ובין השלילה המוחלטת, שהשלילה המוחלטת יצדק על ההעדר המוחלט, כי יצדק על אדם הראשון שהוא נעדר עתה שהוא אינו רואה ולא יצדק עליו שהוא עוד כמו שלא עליו שהוא בריא או חולה, וכן יצדק על הכותל שהוא איננו רואה ולא יצדק עליה שהיא הכקרה הנמור, ואמנם העדר הקניין כלם לא יחשבו שהם העדרים שכל העדר וקנין דינם דין שני הפכים כעורון והראות והמות והחיים הם עלולים משני סבות ולזה יאמרו סתם שהעדר לא יצטרך לפועל, כי למע שיחשבו שהעדר הוא ההעדר המוחלט וההעדר המוחלט אינו צריך לפועל לכן נזרז כי כל העדר אינו צריך לפועל, כי הפעולה היא צריכה פועל בהכרח ואמנם הכללי נמצא אינו צריך אל פועל, וזה אמת מצד אחד, כי ההעדר אפילו ההעדר המוכר לא יצטרך אל פועל מצד שהוא דבר כללי נמצא אבל מצד כי מי שהסיר הקנין נאמר שהוא עשה ההעדר לא אמרו אמת, כי יש לו סבה במקרה, ועם היותם אומרים שהעדר לא יצטרך לפועל יאמרו על ששם יסמא ויחריש כי אלו ההעדרים אצלם ענינים נמצאים, כה

## אחר

**פרק י א לא ידמו העדר אלא ההעדר הנמור, כ"ל** שהמדברים יראו שמה שאנו קוראים קין והעדר כעורון והראות והמות והחיים הם קוראים כל זה שני קניינים, כי יקראו העורון והמות קין כמו הראות והחיים אחר שיש שם נוסף יתואר בו ההעדר, וא"כ מה שאנו קוראים אותו העדר כמו העורון הם קוראים אותו קין, ולא יצדק אצלם מלת ההעדר אלא על מה שאנו נמצא כל ואין לו טעם כלל בהעדר נמצא לא היה ולא יהיה כלל אלא העדר נמור: ב וזה אמת מצד אחד, ר"ל אחר שנבחינה אמת יצדק שהעדר אין לו פועל והוא שאין פועל בעצם אלא במקרה וכמו שיבאר במשל מסיר העמוד: ג ודרך יחס ההעדר לפעולת הפועל. ר"ל כשאנחנו ייחסם העדר הקניינים לפעולת פועל ונאמר פועל על ההעדר הכוא הוא מזה הצד שהסיר

## קרישקש

שבורא מקרה החיים כי החיים ותמות הם מקרים אצלם וחושבים שהמקרים לא יעברו שני זמנים ולזה הם צריכים לפועל תמיד: (ב) וזה אמת מצד אחד, ורצו בו שהוא פועל בעצם הרבר, אמנם לשעמים יקרא פועל ואם אינו פועל באמת אבל יקרא פועל במקרה כמו שפרש הוא אחד זה: (י) כי מסיר העמוד הוא הניע הקורה, פ"י ונקרא זה המניע פועל אבל במקרה מצד הסרת העמוד ולא שהוא הפיל הקורה בעצם: (י) על זה הצד אשר זכרנו, הרצון בזה שמצד הסרת הקנין יאמר שהוא עשה ההעדר: (ח) ועל זה הצד הבין אמר מי שם פה לאדם, הרצון בו

**פרק י (ב) ולא ידמו העדר אלא ההעדר הנמור, רוצה בו** ההעדר שיהיה אל המציאות לעולם כאלו האמור העדר העופופות לאדם: (ג) אמנם העדרי הקניינים כלם לא יחשבו בהם שהם העדרים, הרצון בזה שהיו קניינים תחלה ואחר הניע להם ההעדר, כאלו האמור העורון אשר הוא העדר קנין הראות או שלא הגיע לו אותו הקנין והוא נפקד ממנו בעת שדרכו שימנא לו: (ד) והם אצלם כענין החוס והקור, פ"י אשר כל אחד יש לו מציאות בזמן מה: (ז) ולזה אמרו כי ההעדר לא יצטרך לפועל, ורצו בזה ההעדר הנמור אבל המות אשר הוא העדר החיים קריאים אותו מקרה ואמרו שהשם בורא מקרה המות תמיד כמו

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק י

ועמד מהצילו, יאמר עליו שהוא הרנו. הנה התבאר לך ד' (ט) שעל כל אחד מהדעות לא תתלה פעולות פועל בהעדר כלל, אמנם יאמר שעשה ההעדר במקרה כמו שבארנו, אבל הדבר שיעשהו הפועל בעצם, הוא דבר נמצא בהכרח אי זה פועל שיהיה, ואמנם תתלה פעולתו בנמצא. ואחר זאת ההצעה עליך לזכור מה שכבר התבאר במופת, מהיות הרעות אמנם הם רעות בערך אל דבר אחר, וכל מה שהוא רע בחק נמצא מן הנמצאות, הרע ההוא הוא העדר הדבר ההוא, או העדר ענין טוב מעניניו, ומפני זה אמרו גורם מוחלטת שהרעות כלם העדרים, והמשל בו באדם שמותו רע והוא העדרו, וכן חליו או עניו או סבלותו הם רעות בחקן<sup>ה'י"ב</sup>, וכלם העדרים קנינים, וכשתסתכל בכל פרטי זאת הגזירה הכללית, תמצאם שלא יחסר מהם אחד, אלא אצל מי שלא יבדיל בין ההעדר והקנין, ובין שני ההפכים, או מי שלא ידע טבעי הענינים כולם, כמי שלא ידע שהבריאות בכלל הוא שווה אחד (י) והוא משער המצטרף, ושהעדר הערך ההוא הוא החלי כלא, והמותו הוא העדר הצורה בחק כל חי, וכן כל מה שיפסד משאר הנמצאות הפסדו הוא העדר צורתו, ואחר אלו ההקדמות יודע באמת שהשם יתעלה לא יאמר עליו סתם (כ) שהוא עושה רע בעצם כלל, ר"ל שיכזיב כונה ראשונה לעשות רע, זה לא יתכן, אבל פעולותיו כלם טוב גמור, שהוא אינו עושה רק מציאות וכל מציאות טוב, והרעות כלם העדרים לא תתלה בהם פעולה, רק בצד אשר בארנו, בהנציאו חסר על הטבע הזה אשר הוא עליו, והוא היותו מחובר בו ההעדר לעולם כמו שכבר נודע, והמפני זה הוא סבה לכל הפסד ולכל רע, ולזה כל מה שלא המציא לו השם זה החסר לא יפסד ולא תשיגורו רעה מן הרעות, תהיה

## אפודי

הקנין הוא חדוש הסעדר לא נכחיה אחרת: ד' שעל כל אחת מהדעות. ר"ל שלפי המדברים ולפי הפילוסופים ההעדר אין לו פועל בעצם, והפילוסוף יסבור שהסעדר יז' לו פועל במקרה והמדבר יסבור שאין לו פועל כלל: ה ומפני זה הוא הסבה. ר"ל שהחמר

## שם טוב

הנה התבאר שעל כל אחד מהדעות לא תתלה פעולה פועל כהעדר, כי ההעדר אינו מפעולת פועל לכל הדעות בין כפי דעת המדברים בין כפי דעת הפילוסופים, אבל המחלוקת הוא בהעדרים המוסרים אם הם העדרים אם לא, כי הפילוסופים יתענו שהם העדרים ואינם לריקים אל פועל לא במקרה, והמדברים יתענו שהם קנינים ולעולם אל פועל כמו הקנינים עצמם, הכי תקביר מזה שרע אינו מפעולת פועל והוא המכונה בהעדר כי הוא במקרה לא בעצם והכן זה, ומפני זה אמרו גורם מוחלטת שהרעות כלם הם העדרים, וזה מובאר ואין צורך ביאור כי הכריזות הוא טוב וזוהו שווה אחד וזוהו שווה כליותו או כלצריים או כלצדד המקיף וזוהו משער המצטרף, והעדר הערך ההוא החולי והמותו הוא העדר, וכן כל מה שיפסד משאר הנמצאות הפסדו הוא העדר צורתו. ואחרי אלו ההקדמות יודע באמת שהשם לא יאמר עליו שהוא עושה רע בעצם כלל, ר"ל שיכזיב כונה ראשונה לעשות רע זה לא יתכן, אבל פעולותיו כלם טוב גמור שאינו עושה רק מציאות וכל מציאות טוב כי הוא יתעלה לא יאמר שיעשה רע בעצם כלל להעדר הנמצא ולא העדר ענין טוב מעניניו, ולכן לא עלה הטעם להתייב על ה' שהוא קנין לעשות הרע, כי אינו יתעלה עושה רע בעצם אבל פעולותיו כלם טוב גמור, שאינו עושה רק המציאות וכל מציאות טוב, ולכן אמר ויבואו בני האלהים להתייב על ה' שהם כינוי על פעולותיו והנמצאות המגיעות מאתו ר"ל הצורות והקנינים המתחדשים מאתו ובייחוד הכחות המכוונות, והרעות כלם העדרים לא תתלה בהם פעולה ולא יתעברו אל פועל רק ע"ל אשר יאמר בהמלצה חסר מבראשית והוא היותו מחובר להעדר שהוא לא יעלימו שום נזר, ולכן שיקבל צורה אחרת יסיר הצורה הקודמת, ולכן כל העצם בתוכים להתייב על ה', אשר כרמו בזה שהשם יתקדך בזה הסודי ולכן נאמר להתייב על ה' מחובר עם ההעדר ולכן בהכחיות צורה נוספת הצורה הקודמת, הפסד הראשונה הוא במקרה לנכיה וזוהו הכרח להוויי לכן כל להתייב על ה' כי העדר הצורה הקודמת סבה להיות הצורה העתידה, וזוהו טוב נכחיה זו, ומפני זה הסבה זה החמר לא יפסד ולא תשיגורו רעה מן הרעות

## קרקשקש

בו שמעך הסרת הקנין יוחם לו הפועל: (ט) שעל כל אחד מן הרעות, הרצון בזה לפי דעת המדברים כהעדר הגמור או לפי דעתנו בהעדר הקנינים ג'כ, או ירצה בזה כמו שפירש באמרו או מי ישום אלה כפרשו ב'כ' פירשם מתחלים: (י) והוא סיגור המצטרף, רוצה בו שהוא שווה וכלי שווה, והשוויו הוא שיגורו הכחות הפועלות כאלו תאמר תחתם והקור על הכללות המפעולות והם הליחות והיוש: (כ) שהוא עושה רע בעצם כלל, פי' רק כל מה שברא ברא כוונה ראשונה לשב וההדר הוא הטוב יגיע ממנו רע במקרה לא שיכוון הרע כלל. אמר החכם בזה הענין כי יאמר אגתור רואים העולם מלא רעות ומפגעים ומשמות כרעמים והזועות והמבולות והאופים וחולתם. וככה במשנות בני אדם מן התאוה והכעס וחולתם, ואיך הגיע הרע מן הראשון ביכולת או בלתי יכולת ואיך לא היה ביכולת היה הרע מיכולת הראשון ואם היה ביכולת איך יכול הרע והוא טוב גמור והטוב הגמור לא יאצל ממנו רע טוב, ואמר לא יגלה סוד החילת הראשון כי אם בזכותו הטוב והטוב, אולם הטוב ויהל על שני מנים, אחד מהם שיהיה טוב בעצמו וענינו שיהיה הדבר



## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יב

**פרק יב הרבה פעמים יעלה בלב ההמון שהרעות בעולם יהיו יותר מן הטובות, עד שבהרבה מחידות רוב האומות ובשיריהם יכללו זה הענין, ויאמרו כי מן הפלא שימצא בזמן דבר טוב אמנם רעותיו רבות ומתמידות, ואין זה הטעות אצל ההמון לבד, רק עם מי שיחשוב שהוא חכם גם כן, ולא לארצו<sup>א</sup> ספר מפורסם קראו ספר אלהות כלל בו משנעונותיו וסכלותיו הרבה, ומכללם ענין בראו והוא שהרע במציאות יותר מן הטוב, שאתה כשתקיש בין מנוחות האדם ועונגו בעת מנוחתו, עם מה שיקרהו מן המכאובים והחבלים הקשים והמומים ובטול האברים והמהומות והדאגות והצרות, תמצא שבמציאותו ר"ל<sup>א</sup> מציאות האדם נקמה ממנו ורעה גדולה לו, והתחיל לאמת זה הרעת במנותו אלו הרעות אחת אחת, לחלוק על מה שיחשבו אנשי האמת מנמילות חסדי ה' למציאותו וטובתו המבוארת והיותו יתעלה הטוב הנמור בלא ספק וכל מה שיכא מאתו טוב נמור, וסכת זה הטעות כלה<sup>ב</sup> היות זה הסכל וחבריו מן ההמון לא יבחנו המציאות רק באיש מבני אדם לא וזאת זה, וידמה כל סכל כי המציאות כולו היה בעבורו, וכאלו אין שם מציאות וזולתו לבד, וכשיבואו הענין בחלקו מה שירצה, יגזור מהמציאות כולו רע, ואלו בחן האדם המציאות וציירו וידע מיטעם חלקו ממנו, התבאר לו האמת, וגולה כי זה השגוען הארוך אשר ישתגעו בו בני אדם ברוב רעות העולם, אינם אומרים שהוא בחק המלאכים, ולא בחק הגלגלים והכוכבים, ולא בחק היסודות ומה שהורבץ מהן ממוצא או צמח, ולא בחק מיני בעלי חיים גם כן, ואמנם חלק מחשבתם כולם לקצת אישי מין האדם, ויתמרו מזה אשר אבל מן המאכלים הרעים עד שהצטרע איך חלה בו זאת הרעה הגדולה ואיך נמצא זה הרע, וכן יפלאו ממי שהרבה המשגל עד שיכרהו עיניו ויקשה בעיניהם כשנוגע זה בעורו, ומה שדומה לזה, והבחינה האמתית היא, שכל בני האדם הנמצאים כל שכן וזולתו משאר מיני בעלי חיים, הוא דבר שאין לו שיעור כלל בערך אל המציאות כולו הנמשך, כמו שביאר ואמר אדם להביל דמה, אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה, אף שוכני בתי חומר, הן גוים כמר מרלי וגו', וכל מה שבא בדברי ספרי**

אשרי

שם טוב

נמן טבה שלא יהיה צריכה שום קנאה ושום קפסה כי כלם יהיו חכמים ויפיו נמשכים אחר השכל, וזה שאמר הרב ודעה זו: **פרק יב** אמרו לאדם נקמה ממנו ורעה גדולה לו. ר"ל מלד שיש לאדם צירים וחבלים ויגונות ומומים גדולים, מציאותו בזה העלר הוא נקמה ורעה גדולה עד שיהיה יותר טוב ללדס העדרו ממציאותו בזה העלר: ב היות זה הסכל וחבריו. ר"ל היות אל"לזו וחבריו: ספרי

השכל ולא יסורו רוב הרעות וזה הרעות הכלים ממנו אל קצתו ומצטנו לעצמו, וזהו אמרו ודעה זו כי רוב הרעות בלות מהעדר הידיעה וסדר הידיעה בלה מלד כחמר כמו שכבר ביארנו, ורמו הרב בזה הפרק כי האלוהי עם שהיא מהשגחת הכל לקיום החין האנושי, כבר ישוב מה שהיה עוזר מנגד, והמיישר כבר ישוב מה שחיק:

**פרק יב** הרבה פעמים יעלה בלב ההמון, אחר שביאר כי הרע הוא במקרה ובנסת מהעדר המחזיר

לחמר ושורב הרעות הנפלות נכדי אדם הוא לחסרון החכמה רכא לכאר שהוא על החטע, אחר שאין החטון בעצמו ושהוא מפני טבע ההווה והכפסד ומפני סכלות האנוש או סכלות עצמו ובכלל העדר החכמה, והסתול ואמר שהרבה פעמים יעלה בלב בני אדם שהרעות יותר מהטובות עד שבהרבה מחידות רוב האומות ובשיריהם יכללו זה הענין ואמרו כי מן המופלא שימצא בזמן דבר טוב והוא מן הורות או על החטע ורעה הוא תמיד, ואם היה הדבר כי היה הרע נמצא בעלם והטוב במקרה, ואין זה טעות אצל ההמון לבד אצל גם על מי שיחשוב שהוא חכם עד שר"לזו עשה ספר מפורסם קראו ס' האלהות כלל בו משנעונותיו וסכלותיו ומכללו שהרע במציאות יותר מהטוב עד שמה הרעות שימצאו לאדם מיום היותו עד יום מותו, ואמר כי מציאות האדם נקמה ממנו ורעה גדולה עד שיהיה יותר טוב ללדס העדרו ממציאותו מלד שיש לאדם צירים ויגונות ומומים גדולים ומציאותו בזה העלר נקמה ממנו, וזה חולק על מה שיחשבו אנשי האמת מנמילות חסדי ה' למציאותו וטובתו המבוארת, ואם השם יתברך הוא טוב נמור יחוייב שכל מה שיכא מאתו טוב נמור, כי זה השגוען אשר ישתגעו בו בני אדם ברוב רעות העולם אינם אומרים שהוא בחק המלאכים ולא בחק הגלגלים והכוכבים כי אלו הם נפחיים, ואינם גם כן ביסודות ומה שהורבץ מהן ממוצא או צמח, ולא בחק מיני בעלי חיים גם כן, ואמנם חלק מחשבתם כולם לקצת אישי מין האדם, ויתמרו מזה אשר אבל מן המאכלים הרעים עד שהצטרע איך חלה בו זאת הרעה הגדולה ואיך נמצא זה הרע, וכן יפלאו ממי שהרבה המשגל עד שיכרהו עיניו ויקשה בעיניהם כשנוגע זה בעורו, ומה שדומה לזה, והבחינה האמתית היא, שכל בני האדם הנמצאים כל שכן וזולתו משאר מיני בעלי חיים, הוא דבר שאין לו שיעור כלל בערך אל המציאות כולו הנמשך, כמו שביאר ואמר אדם להביל דמה, אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה, אף שוכני בתי חומר, הן גוים כמר מרלי וגו', וכל מה שבא בדברי ספרי

קרישקש

התענוג, לענין אשר העירונו עליו וזהו הענין, כי לולא התעדר האיש לא היתה נמשכת ההויה הרעה זו: פרק

זה לא ישוב אל הפסד עניני העצם, והיראה מהעדר העצמיות בשחציר יותר חזק מן היראה מהעדר התארים, והרע הוא העדר והשגת העדר הוא הצער, והטוב הוא השלמות והשגתו הוא

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יב

ספרי הנביאים מזה הענין הנכבד, גדול התועלת בידיעת האדם ערכו, ושלא יטעה ויחשוב שהמציאות היה בעבורו לכד. <sup>ב</sup> אבל המציאות לפי דעתנו הוא מפני רצון הכוהן, אשר מין האדם הקמן שבו בערך אל המציאות העליון, ר"ל הגלגלים והכוכבים, אמנם בערך למלאכים אין יהיה ערך ע"ד האמת בינו ובינם, ואמנם האדם הוא נכבד מכל מה שבעולמנו זה התחתון, ר"ל מכל מה שהורכב מן היסודות, ועם זה נ"כ מציאותו הוא מוב גדול לו וחסד מה' במה שיחירו בו והשלימו, ורוב הרעות הנפלות באישיו הם מעצמם, ר"ל מאישי בני אדם החסרים, ומחסרונותינו נצטק ונבקש עוד, ומהרעות נעשה אותם בעצמנו בכחירתנו נכאב וניחסהו לשם, לחילה לו ממנו, כמו שבאר בספרו ואמר שחת לו לא בניו מוסם וגו', ובאר שלמה ואמר אולת אדם תסלק דרכו, וביאור זה שכל רע שימצא האדם ישוב אל אחד משלשה מינין:

המין הא' מן הרע הוא מה שיקרה לאדם מצד טבע ההויה וההפסד, ר"ל מאשר הוא בעל חמר, כי מפני זה ירע לקצת בני אדם מומים גדולים ובטול אברים בכלל היצירה, או מתחדשים משנויים שיארעו ביסודות מאויר הנפסד, או הברקים העצומים הנקרא בלעז לנבי"ש, או שקיעת מקומות. וכבר ביארנו שההכמה האלהית חייבה שלא תהיה הויה כי אם בהפסד, ולולא זה ההפסד האיש לא תהיה הויה נמשכת ההויה המינית, הנה כבר התבאר נמילות החסד והנינת הטוב הנסורים ושפע הטובה, ומי שירצה שיהיה בעל בשר ועצמות ולא יקבל מעשה ולא ישיגהו דבר ממשיני החמר, אמנם ירצה לקבץ בין שני ההפכים והוא לא ישיג בזה, <sup>ג</sup> וזה שהוא ירצה להיות מקבל מעשה לא מקבל מעשה, <sup>ד</sup> שאלו היה בלתי מקבל למעשה לא נתהוה <sup>ה</sup> והיה הנמצא ממנו איש לא אישי מין, ואמת המאמר שאמר נאלינ' במאמר השלישי מן הספר הנקרא תועלות האברים, לא תיחל נפשך בשקר שיהיה אפשר להיות מדם הנדות ושכבת הורע בעל חיים שלא ימות ולא יכאב או תדיר התנועה או בדיר כשמש, וזה המאמר מנאלינ' הוא הערה על חלק מנורה כללית, והנורה היא שכל מה שאפשר שיתהוה מאי זה חמר שיהיה, יתהוה על השלמות שאפשר לו להתהוה מן החמר ההוא המיני, וישיג אישי המין מן החסרון כפי חסרון חומר האיש ההוא, ותכלית מה שאפשר להתהוה מן הדם והורע והשלם שיהיה מהם הוא מין האדם כפי מה שנורע משהכעו שהוא, חי, מדבר, סת, ואי אפשר לו המין מבלתי רע שימצא לו, ואתה תמצא עם זה מהרעות אשר ימצאו בני האדם בזה המין מעטים מאד מאד ולא יהיו אלא לעתים רחוקים, שאתה תמצא מדינות שיש להם אלפים שנים לא נשקעו ולא נשרפו, וכן יולדו אלפים מבני אדם בתכלית הבריאות, ולא יולד בעל מום רק על דרך פלא ועל צד זרות, <sup>ו</sup> ואם יתנבר המתנבר ולא יאמר על צד זרות, הוא מעט מאד ואינו לא חלק במאה ולא חלק מאלף מן הגולדים בתכלית השלמות:

המין

שם טוב

גוים כחר מדלי, ורוב הרעות הנפלות באישיו הם מעצמם ר"ל באישיו בני אדם החסרים, כי העורר מנגד כח"ש תעשה לו עור וזה עור לא וזה כנגדו ומחסרונותינו נועק ונבקש עור אשר תחסרונות הם מן העדר החכמה, וגם רוב מהרעות נעשה אנחנו בעצמנו ונבחרתנו נכלא, ואם נחם זה אל השם חלילה כח"ש שחת לו לא בניו מומם, והכין כי הרעות הנפלות על האדם אינם מצד השם אלא מצד בניו שהם בעלי מום וחסרון, ואמר שלמה נ"כ אולת אדם תסלק דרכו ועל ה' יושע לבו, והנה ביאור זה שכל רע שימצא לאדם ישוב לאחד משלשה מינים, ומי שירצה שיהיה בעל בשר ועצמות ולא יהיה נפסד ירצה לקבץ בין שני ההפכים והוא לא ישיג, ואתה שהוא ירצה להיות מקבל מעשה, ר"ל שיהיה חמרו התפשט לקבל הכוהן האנושית לא יקבל כוהן אחרת, ואילו לא קבל הכוהן האנושית לא היה מקבל כוהן אחרת ואם קבלה יחויב שיהיה נפסד, כי אחר שנתהוה יחויב שופסד כי כל הויה נפסד, ואם היה בלתי מקבל מעשה לא נתהוה, ואמר המאמר שאמר כדנוד ומתעכבת זרע בעלי חיות שלא ימות או שלא יכאב או תדיר התנועה או בדיר כשמש, ודי שיתקוה מדם הנדות ומתעכבת זרע מין האדם לא זולת וזאת האפשרות היחידה מעולה שאפשר שיתקוה, והנה אדם עם שהוא כוהן מעולה הוא חי מדבר מת, ולכן יחויב שיתחברו אליו קצת מהרעות או החברונות אשר שואות מת ואינו לא חלק מתמה ולא חלק מאלף מן הגולדים על תכלית השלימות, אם כן הרע הנמצא בזה המין הוא בחקירה ועל החטע ובעבור הכוהן המיון כמו שאתרנו:

המין

דברי ספרי' נכבד' מנחם מנדל מברסלב וספרי' כ"ח כמות דברי ספרי' וז' נאמרו. י"ג

אפודי

ב אכל המציאות. ר"ל אכל המציאות ככלו כו: ג חיה שהיא ירצה להיות מקבל מעשה וכו'. ר"ל זה האיש ירצה לקבץ בין שני ההפכים אשר הוא מן הנמצא, וזה שהוא ירצה שיהיה מקבל מעשה ר"ל חמרו בשר הויה שהוא נכבד וקבל הכוהן האנושית, ירצה שלא יקבל כוהן אחרת לנבלי חללים: ד שאלו היה בלתי מקבל מעשה לא נתהוה. ר"ל אילו היה חמרו בלתי מתפשט לקבל כוהן אנושית ולא כוהן אחרת לא נתהוה: ו וזה הנמצא ממנו איש לא אישי מין. ר"ל אם הויה שהחומר כדלשון לא ישיג כוהן וילבש כוהן אחרת אלא יעמוד לעולם עם גורמו הסדקית יהיו מספר המינים כפי מספר האנושיות כי אז יהיה חומר כל פרט מהם מתקלף בעצם יתחבר הסדר האחר ויהיה כל פרט מהם כח"ש השמים ואז לא יהיו נמצאים אישי המין אלא כל פרט ופרט מהם יחד מין, ואם שער, כי ר"ל אכל המציאות שיהיה לכל היסודות דה' וימלאו אישי המין רבים: ו וזה יתנבר המתנבר. נ"ל אם יתקלף עליהם החולק ולא יאמר שאלו הכמות הם על צד הזרות, אפילו הכי הכמות

נאליטם בחמרו לא תיחל נפשך בשקר שאפשר שיהיה מדם הנדות ומתעכבת זרע מין האדם לא זולת וזאת האפשרות היחידה מעולה שאפשר שיתקוה, והנה אדם עם שהוא כוהן מעולה הוא חי מדבר מת, ולכן יחויב שיתחברו אליו קצת מהרעות או החברונות אשר שואות מת ואינו לא חלק מתמה ולא חלק מאלף מן הגולדים על תכלית השלימות, אם כן הרע הנמצא בזה המין הוא בחקירה ועל החטע ובעבור הכוהן המיון כמו שאתרנו:

המין

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יב

**המין הב' מן הרעות הוא מה שיאמר לבני אדם מקצתם לקצתם, בהתננה קצתם על קצתם, ואילו הרעות יותר מרעות המין הראשון, (6) וסבותם רבות וידועות, והם ג"כ ממנו אלא שאין לעשות בהן תחבולה, ועם זה איזה מדינה שתמצא בעולם כולו לא ימצא בין אנשי המדינה ההיא זה המין מן הרע מתפשט מאד כלל, אבל מציאותו ג"כ מעט, כאיש שיתנבל את איש להרע או לנגוב ממנו כלילה, ואמנם יכלול זה המין מן הרע אנשים רבים במלחמות הגדולות, וזה ג"כ אינו ברוב מה שבישוב: המין הג' מן הרעות הוא מה שימצא כל אחד מבני אדם מפעולתו בעצמו, וזהו הרוב, ואילו הרעות יותר מרעות המין השני הרבה, ומרעות זה המין יציעקו בני אדם כולם, וזהו אשר לא ימצא מי שלא יחמא על עצמו בו אלא מעט, וזהו שראוי לנגות בעל המאורע על מה שיאמר לו באמת, ויאמר לו כמה שאמר מידכם היתה זאת לכם, ועל זה נאמר משחית נפשו הוא יעשנה, ועל זה המין מן הרעות אמר שלמה אולת אדם תסלף דרכו וגו', וכבר ביאר נם כן בזה המין מן הרעות שהוא פעל האדם בעצמו, והוא אמרו לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, והחשבונות ההם הם אשר הביאו עליו אלו הרעות, ועל זה המין נאמר כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל, ואח"כ באר מיד שהאדם הוא אשר ימצא זה המין מן הרע, ואמר כי אדם לעמל יולד וגו', וזה המין הוא הנמשך אחר המדות המנוגות כלם, ר"ל רוב התאוה במאכל ובמשתה ובמשגל, ולקחתם ביתרון כמות, (ז) או בהפסד סדר, או בהפסד איכות המונות, וידיה סבה לכל ההוליים והסבות הנמשיות והנפשיות, אמנם חליי הנוף הם סבוארים, אבל חליי הנפש מרוע זה הסדר משני צדדים, האחד מהם השנוי המשיג לנפש בהכרח מפני שנוי הנוף, מאשר היא**

### שם סוד

המלכים אשר אלו הדברים הם סנות לרעוה גדולות ולחללים רעים ולאמנים, כ"ש אם זה האיש צעל כעס וזמה וכלתי שומר פיו ולשונו אשר בעבור זה יגישו לו ממנו רעות גדולות. ואמר שלמה אולת אדם תסלף דרכו וגו', אשר הרצון בו כי האדם יחטא בחיותו צלחיו ויזר ויגיע לו ממנו רע וזר ויתרעם מהאל, וכאשר חסור ממין האדם אלו הרעות אשר הוא סבה להם לא תמצא רעם אלא כמעט מעט מאד, וכבר בלא ג"כ בזה המין מן הרעות שהוא פעל האדם בעצמו, וזהו אמרו לבד זה ראה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, וזהו אשר הביאו עליו אלו הרעות, ועל זה המין נאמר כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל, ואח"כ באר מיד שהאדם הוא אשר ימצא זה המין מן הרע, ואמר כי אדם לעמל יולד וגו', וזה המין הוא הנמשך אחר המדות המנוגות כלם, ר"ל רוב התאוה במאכל ובמשתה ובמשגל, ולקחתם ביתרון כמות, (ז) או בהפסד סדר, או בהפסד איכות המונות, וידיה סבה לכל ההוליים והסבות הנמשיות והנפשיות, אמנם חליי הנוף הם סבוארים, אבל חליי הנפש מרוע זה הסדר משני צדדים, האחד מהם השנוי המשיג לנפש בהכרח מפני שנוי הנוף, מאשר היא

**המין הב' מן הרעות הוא מה שיאמר לבני אדם מקצתם לקצתם, בהתננה קצתם על קצתם, ואילו הרעות יותר מרעות המין הראשון, (6) וסבותם רבות וידועות, והם ג"כ ממנו אלא שאין לעשות בהן תחבולה, ועם זה איזה מדינה שתמצא בעולם כולו לא ימצא בין אנשי המדינה ההיא זה המין מן הרע מתפשט מאד כלל, אבל מציאותו ג"כ מעט, כאיש שיתנבל את איש להרע או לנגוב ממנו כלילה, ואמנם יכלול זה המין מן הרע אנשים רבים במלחמות הגדולות, וזה ג"כ אינו ברוב מה שבישוב: המין הג' מן הרעות הוא מה שימצא כל אחד מבני אדם מפעולתו בעצמו, וזהו הרוב, ואילו הרעות יותר מרעות המין השני הרבה, ומרעות זה המין יציעקו בני אדם כולם, וזהו אשר לא ימצא מי שלא יחמא על עצמו בו אלא מעט, וזהו שראוי לנגות בעל המאורע על מה שיאמר לו באמת, ויאמר לו כמה שאמר מידכם היתה זאת לכם, ועל זה נאמר משחית נפשו הוא יעשנה, ועל זה המין מן הרעות אמר שלמה אולת אדם תסלף דרכו וגו', וכבר ביאר נם כן בזה המין מן הרעות שהוא פעל האדם בעצמו, והוא אמרו לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, והחשבונות ההם הם אשר הביאו עליו אלו הרעות, ועל זה המין נאמר כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל, ואח"כ באר מיד שהאדם הוא אשר ימצא זה המין מן הרע, ואמר כי אדם לעמל יולד וגו', וזה המין הוא הנמשך אחר המדות המנוגות כלם, ר"ל רוב התאוה במאכל ובמשתה ובמשגל, ולקחתם ביתרון כמות, (ז) או בהפסד סדר, או בהפסד איכות המונות, וידיה סבה לכל ההוליים והסבות הנמשיות והנפשיות, אמנם חליי הנוף הם סבוארים, אבל חליי הנפש מרוע זה הסדר משני צדדים, האחד מהם השנוי המשיג לנפש בהכרח מפני שנוי הנוף, מאשר היא**

### פרק יב

לוחתתן מאתנו כאלו הם מסופעות בין השבע והבארי, ומה הצד הם דרבות המין הראשון, ר"ל מצד השבע, ובארי אין לנו בתוה בו במין הראשון יש לנו בתוה במין שני מכל מקום הם נמשכים אחר המגו שהוא החומר, ומתוך כך אמר והוא ג"כ ממנו כלומר: מצד החומר כמט המין הראשון שהוא סבבה לתוסף לכך: (ז) או בהפסד סדר, הרצון בזה שיאכל מאכלים מתהלים וקירם

**המין הב' מן הרעות הוא מה שיאמר לבני אדם מקצתם לקצתם, בהתננה קצתם על קצתם, ואילו הרעות יותר מרעות המין הראשון, (6) וסבותם רבות וידועות, והם ג"כ ממנו אלא שאין לעשות בהן תחבולה, ועם זה איזה מדינה שתמצא בעולם כולו לא ימצא בין אנשי המדינה ההיא זה המין מן הרע מתפשט מאד כלל, אבל מציאותו ג"כ מעט, כאיש שיתנבל את איש להרע או לנגוב ממנו כלילה, ואמנם יכלול זה המין מן הרע אנשים רבים במלחמות הגדולות, וזה ג"כ אינו ברוב מה שבישוב: המין הג' מן הרעות הוא מה שימצא כל אחד מבני אדם מפעולתו בעצמו, וזהו הרוב, ואילו הרעות יותר מרעות המין השני הרבה, ומרעות זה המין יציעקו בני אדם כולם, וזהו אשר לא ימצא מי שלא יחמא על עצמו בו אלא מעט, וזהו שראוי לנגות בעל המאורע על מה שיאמר לו באמת, ויאמר לו כמה שאמר מידכם היתה זאת לכם, ועל זה נאמר משחית נפשו הוא יעשנה, ועל זה המין מן הרעות אמר שלמה אולת אדם תסלף דרכו וגו', וכבר ביאר נם כן בזה המין מן הרעות שהוא פעל האדם בעצמו, והוא אמרו לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, והחשבונות ההם הם אשר הביאו עליו אלו הרעות, ועל זה המין נאמר כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל, ואח"כ באר מיד שהאדם הוא אשר ימצא זה המין מן הרע, ואמר כי אדם לעמל יולד וגו', וזה המין הוא הנמשך אחר המדות המנוגות כלם, ר"ל רוב התאוה במאכל ובמשתה ובמשגל, ולקחתם ביתרון כמות, (ז) או בהפסד סדר, או בהפסד איכות המונות, וידיה סבה לכל ההוליים והסבות הנמשיות והנפשיות, אמנם חליי הנוף הם סבוארים, אבל חליי הנפש מרוע זה הסדר משני צדדים, האחד מהם השנוי המשיג לנפש בהכרח מפני שנוי הנוף, מאשר היא**

**המין הב' מן הרעות הוא מה שיאמר לבני אדם מקצתם לקצתם, בהתננה קצתם על קצתם, ואילו הרעות יותר מרעות המין הראשון, (6) וסבותם רבות וידועות, והם ג"כ ממנו אלא שאין לעשות בהן תחבולה, ועם זה איזה מדינה שתמצא בעולם כולו לא ימצא בין אנשי המדינה ההיא זה המין מן הרע מתפשט מאד כלל, אבל מציאותו ג"כ מעט, כאיש שיתנבל את איש להרע או לנגוב ממנו כלילה, ואמנם יכלול זה המין מן הרע אנשים רבים במלחמות הגדולות, וזה ג"כ אינו ברוב מה שבישוב: המין הג' מן הרעות הוא מה שימצא כל אחד מבני אדם מפעולתו בעצמו, וזהו הרוב, ואילו הרעות יותר מרעות המין השני הרבה, ומרעות זה המין יציעקו בני אדם כולם, וזהו אשר לא ימצא מי שלא יחמא על עצמו בו אלא מעט, וזהו שראוי לנגות בעל המאורע על מה שיאמר לו באמת, ויאמר לו כמה שאמר מידכם היתה זאת לכם, ועל זה נאמר משחית נפשו הוא יעשנה, ועל זה המין מן הרעות אמר שלמה אולת אדם תסלף דרכו וגו', וכבר ביאר נם כן בזה המין מן הרעות שהוא פעל האדם בעצמו, והוא אמרו לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, והחשבונות ההם הם אשר הביאו עליו אלו הרעות, ועל זה המין נאמר כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל, ואח"כ באר מיד שהאדם הוא אשר ימצא זה המין מן הרע, ואמר כי אדם לעמל יולד וגו', וזה המין הוא הנמשך אחר המדות המנוגות כלם, ר"ל רוב התאוה במאכל ובמשתה ובמשגל, ולקחתם ביתרון כמות, (ז) או בהפסד סדר, או בהפסד איכות המונות, וידיה סבה לכל ההוליים והסבות הנמשיות והנפשיות, אמנם חליי הנוף הם סבוארים, אבל חליי הנפש מרוע זה הסדר משני צדדים, האחד מהם השנוי המשיג לנפש בהכרח מפני שנוי הנוף, מאשר היא**

**פרק יב** (6) וסבותם רבות וידועות והם ג"כ ממנו, לא תבתי מה רצה באמרו והם ג"כ ממנו, שיש הפרש רב בין רעות זה המין ורעות המין הראשון, שרעות המין הראשון הוא סבבה לחומר ואינו סבבה לתוסף והיה לו לומר והם ממנו, כלומר: מאתנו וכן הוא העתקה יתירה חריזי אמר והם מאתנו, ואולי הוא יעבור שסדות תנפש נמשכות אחר מזג הנוף והרעות הבאות

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יב

**שם טוב**

**יְהוָה**

ההסס חלק קטן מאד : ז אפילו בחק זה התי המעט . ר"ל אפילו  
בחק שער ב"ח יתאלו להם במילות חסדי הסס למוסר ופנינים  
ההכרחי : ח ואמנם פתוסו יושרו והסואסו . ר"ל שער"ח כלס  
הסס שלמים בכם ונאצריהם ובכחוסם הנעצוסה הוס מנור  
הארץ , אמנם הכחמים הכרשוצים כר יעשו חכמתו  
להס זר ההסר והכחוס , והרצון כזה כי כלס שהיה האדם  
הנצריאוסו לקוס אישיו ולקוס מניו , ופס שיכיו אליו נכאליס  
להנחאל , אס כן כשיתאלו אלו השני דבריס שהס הכרחיס  
והנחמת השלור טעב כשליחוס מוס שכיו , מוס מאשר הוס אלו  
לחוס אמור ובגד ללכוס כלס מוסר , וזה דרר כלס יונישו  
ומקוסו וס הענין עלינו הוס מפני המותרות כבקשת מה  
ותאלו האדם ווסר המותרות והסכני ווסר ככד וכלס  
וכיון יתרסס האדם מהסגחת האל כשליח כחו ומקוסו כלס  
יוניסס מנור , כי כל איש מנ"ח אינ כסס כן תיורר זנו

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יב יג

והאברים הנמצאים בזה האיש הם הנמצאים באחר בעצם, ואם יש באחד מהם חסרון הוא במקרה מענין מתחדש מזה שאינו בטבע, וזה מעט כמו שבארנו, אין יתרון כלל בין האישים ההולכים על מנהג הטבע, אלא מה שהוא מחוייב מצד התחלף הכנות החסרים, אשר הוא הכרחי למכע חסר המין ההוא, לא כיון בו איש מכלתי איש, אמנם<sup>ט</sup> היה זה אצלו כיון מר דרור רבים ונכדים מזהבים, וזה חסר זה המותר מן הפרנסה אין עול בו ולא חסם, ולא מי שהגיע אל זה המותר שלט בדבר מוסף בעצמו, ואמנם הגיע לרמיון מכוב או לשחוק,<sup>י</sup> ולא זה החסר מותר הפרנסה חסר דבר מחוייב, לא העדיף המרבה והממעוט לא החסיר איש לפי אכלו לקטו, וזהו על הרוב בכל זמן ובכל מקום, ולא תביט לזר כמו שביארנו, (ג) ולפי שתי הבחינות האלו יתבאר לך חסדי השם יתברך על בראויו מהנציאו ההכרחי על הסדר והשוותו בין אישי המין בכריאתם, ולפי זאת הבחינה האמתית אשר ארון הנביאים, כי כל דרכיו משפט, ואמר דוד כל ארחות ה' חסד ואמת וגו', כמו שביארנו, ובבאר אמר דוד טוב ה' לכל ורחמי על כל מעשיו, כי המצאתנו הוא הטוב הגדול הנמור כמו שביארנו, ובריאת הכת המנתיג לבעלי חיים היא הרחמים עליו כמו שבארנו:

**פרק יג הרבה נבוכו מן השלמים בבקשת התכלית וזה המציאות מה הוא, והנני מבאר לך איך תבטל זאת השאלה לכל אחת מן הדעות, ואומר, כל פועל שיעשה בבונה אי אפשר לדבר שהוא אשר עשה מכלתי תכלית אחת בגללה עשה, וזה מובאר לא יצטרך למזפת לפי העיון הפילוסופי**

### אחר

### שם טוב

הנפשויות והחיוניות הנמצאות בזה חסר לא יוסיף האחד על האחר, ואם יש בזה חסר חסרון הוא במקרה או על המעט והוא הכרחי כפי הכנות החסר והוא דבר שלא כיון

בו, אמנם היות זה האיש אצלו כיון מר דרור ונכדים מזהבים וזה חסר זה המותר מן הפרנסה אין עול לו ולא חסם ולא מי שהגיע אל זה המותר שלט בדבר מוסף בעצמו, ואמנם הגיע לרמיון מכוב או לשחוק כי כרבות הטובה רבו אכולים ומה יתרון לבעליה, ולא זה החסר מותר הפרנסה חסר דבר מחוייב לא העדיף המרבה והממעוט לא החסיר איש לפי אכלו לקטו, וזהו סוד המין כי ההכרחי הוא שיהיה לכל ואם העדיפו אלו על אלו הוא דבר שאינו הכרחי וכל אחד לקח מהדברים הנצרכים לו כי לא יועיל לו שום דבר אחר המות, וזה השגחת השי"ת בעולמו על הרוב בכל מקום, ואכל מקום, ואכל נמצאים שם חסרי היתר והחסר הפרנסה ולא יוכלו לפרנס עצמם אפי' מהדברים הכרחיים הוא (בדבר) מועט מאד, ולכן משתי הבחינות הללו יתבאר לך חסדי השם על בראויו מהנציאו ההכרחי על הסדר והשוותו בין אישי המין בכריאתם שלא יוסיפו אלו על אלו בכחות הנפשויות והחיוניות והטבעיות ולא בנצרכים אלא על המעט ומשום הכנות החסר. ולפי זאת הבחינה אחתית אשר ארון החכמים כי כל דרכיו משפט ואמר דוד כל ארחות ה' חסד ואמת לטובי בריות ועדותיו, לטובי בריות אשר שם שם המציאות, ועדותיו הם אשר שמו מלות התורה וידעו תכליתם, וזהו אשר נא בו הרמו, ראשונה בלחם הכסודים החכמים כבר ידעו חכמת זה המציאות וכו', ואמר גם כן טוב ה' לכל כי המצאתנו הוא הטוב הנמור והוא אמרו טוב ה' לכל כי הוא המהווה ובריאת הכח המכניג המהווה יתעלה לבי"ח היא הרחמים עליו. זה הפרק אם שהוא מובאר בתבארו מן סודות גדולות מעניני ההשגחה והיועץ ומחשבוני יסור ממנו וידעה ספק ההשגחה, וישרו למורנו מורה דקדק המאזיר לבעלי העיון בתכלית ההארה, ובהם הם באורה ושמהם מה שלא זכו לדיקים וישרים, כמ"ש לדיקים לאורה שנאמר אור ורוע לדיק וישרים לשמה ולשירי לב שמהם:

**פרק יג הרבה נבוכו מן השלמים בבקשת תכלית וזה המציאות וכו', למה שנבוכו השלמים בבקשת ראייתו להאריך בניאורו ולבאר מציאותו, עם שהחסר רבו מזה הגרעוני האריך בו במאד מאד, למה שכבר ידעת מה שאמר הרב כי סבת טעות ההשגחה היות האיש הסכל לא יבחין המציאות רק מאיש מניי אדם, וידעה כל סכל כי המציאות הרב היה בעצמו וכלו אין שם מציאות לבד עליו וכשיבואו מענין בחלוק מה שירצה יגזור שהמציאות כלו רע, ולכן דבר הפרק לבאר שאין האדם תכלית המציאות כמו שיחשבו, והתחיל ואמר הרבה נבוכו מן השלמים בבקשת תכלית וזה המציאות וגו', אין ספק כי האדם יש לו תלקים ואברים אשר קצתם בעצור קצתם כי לא יעלה תועלת אברי החי לשמירת האיש ולקיום המין, ואמנם תכלית האדם אחר שנתהווה לא נדע תכליתו, וכן מכל מין ומין, כי לא יעלה תועלת האברים החיוניים כמו העינים והאזנים והרגלים והכפף והלשון והשיניים והמחלשות, וגם לא יעלה תועלת האברים הפנימיים כי כל החלקים הם בעצור הכל, ואמנם תכלית המין לא יודע ויכול בו ספק גדול, כי אנהו דואים שהחלקים יש להם תכלית והם בעצור הכל ולכלל שלא יהיה תכלית זה לא יטון, והנה לכל לא תמצא לו תכלית והוא מוכנה גדולה, כי אחר שמצאנו החלקים יש להם תכלית ראויו הוא שהיה לכל תכלית ויתר נכד, ולכן היו במצובה החכמים בבקשת תכלית המציאות כל מה הוא, והנה בלחם לך איך תבטל זאת השאלה על כל אחד מהדעות, בין לדעת הקדמות בין לדעת החדוש. והרעון כי אין תכלית למציאות, ואם אין לו שום תכלית בקשת התכלית למי שאין לו הוא סכלות גמורה, והכחיל ואמר. כל פועל שיעשה בכוונה א"א לדבר ההוא אשר עשה מבלי תכלית אחת בגללו עשה, למה שהיו הפועלים פועל בטבע ופועל בדיעה, הפועל בטבע**

### קרקש

הקדים המאמר ואחר המוקדם. או בהפסד איכות מונות שהם לב"ח נמצא יותר בהנחם והשינוי פרסום ישרו והשתוותו בין אישי ב"ח: פרק

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יג

הפילוסופי, וכן הוא מבואר נ"כ שהדבר אשר נעשה בכונה הוא מחודש אחר שלא היה, ומסמך שהוא מבואר מאד גם כן ומוסכם עליו שהמחוייב המציאות אשר לא נעדר כלל ולא יעדר לא יצטרך לפועל, וכבר בארנו זה, ולהיותו בלתי פעול במלה מעליו בקשת התכלית, ולזה לא יאמר מה תכלית מציאות הכוזב ית' אחר שהוא אינו דבר נברא, הנה כבר התבאר לפי אלו ההקדמות שהתכלית אמנם יבוקש לבל מחודש שנעשה בכונת התחלת שכל, ר"ל למה שיש לו התחלה שכלית מתחייב בהכרח שתבוקש סבת התכלית מה היא, אמנם הדבר שאינו מחודש לא יבוקש לו תכלית כמו שזכרנו. ואחר זאת ההצעה דע שאין דרך לבקש תכלית לכלל המציאות, לא לפי דעתנו האומרים בהודש העולם ולא לפי דעת

## שם טוב

היו בזה השעור וזה המנין, ולמה לא היה זה החמר כך, ולא מה תכלית זה המין מנ"ח? מה תכלית, כי הבל אצלו מאד החיוו הנצחי אשר לא סר ולא יסור, ויבא הדבר כן, הש"ת למה שהיה קדמון והוא בלתי פעול בעליו מעליו בקשת התכלית, אבל לפי דעת אריסטו חלקי העולם כמו אישי השמים ואישי הארץ הם קדמונים מה הנ"ח והנחמנים א"כ לא יתכן שיבוקש להם תכלית:

אמר שם טוב ראינו התולד כלולת יותר מן ההקדמות בזה הביאור ששאר הדבר, כי אמנם ביאר הרב, למה שהיה בלתי פעול בעליו מעליו בקשת התכלית, העולם שהוא קדמון בעליו מעליו בקשת התכלית, והשמים הם קדמונים בלתי ומיני הנ"ח והנחמנים קדמונים במין א"כ בעליו מעליו בקשת התכלית, כי הם יתעלה בעליו מעליו בקשת התכלית למה שהוא בלתי פעול ר"ל אינו עלול לדבר כלל, אבל אישי השמים וכל צבאם ומיני הנחמנים והנ"ח הם עלולים והם פעולים מזה הכד, א"כ יבוקש להם תכלית אף שיהיו קדמונים, כי הסבה שלא יבוקש תכלית להם יתעלה לא היה צעבור היוות קדמון אלא צעבור שלא היה פעול כח"ה הרב, ואפשר שנאמר שנאמר הרב הוא על זה התואר, דבר מוסכם הוא שהש"ת אינו פעול, וכל מי שאינו פעול לא יבוקש לו תכלית, אבל העולם אם כהוא עלול מהצורה לא יבא מהכח אל הפעל וכל מה שאינו יוצא מהכח אל הפעל לא יבוקש לו תכלית, אבל השמים יוצא מהכח אל הפעל, והיות הדבר פעול יונק על שני יבוקש להם תכלית, ולא ג"כ למיני הנחמנים והנ"ח. אבל יראה שזה הביאור בלתי נאות, כי הש"ת לפי דעת הפילוסופים הוא פעול העולם מחד שהוא עלה עם שאינו יוצא מהכח אל הפעל, והיות הדבר פעול יונק על שני מינים, על שהוא עלול או על מה שהוא נמצא אחר ההעדר וימצא ביצירה מהכח אל הפעל, והש"ת אינו פעול באחד משני פנים, אם כן יבוקש לו תכלית, אבל העולם הוא עלול מהש"ת א"כ יבוקש לו תכלית. והנראה אלי אחר העיון במרחץ בזה הספק כי ביאור הרב הוא ע"י התואר, הש"ת למה שלא יצטרך לא פעול אינו פעול ואינו עלול לדבר כלל אם כן בעליו מעליו בקשת התכלית, ואם מהצורה בעלה בקשת התכלית הדברים הקדומים המתחייבים ממנו בחיוב ג"כ בעליו מעליו בקשת התכלית. והבשל בזה כי אם המיוחסות בעליו מהם בקשת תכלית, מהאיות השניות והשלישיות הנמשכות מהם בעליו מהם בקשת התכלית למה שיחוייב שהדברים מחוייבים בהכרח מתחייבות הסבה, ולכן אם נאמר שהשם יתעלה הוא מחוייב מתחייבות והנחמנים נחייבו ממנו חיוו הכרחי, אבל הדברים הקדומים כמו אישי השמים ומיני הנחמנים והנ"ח נמשכים ממנו חיוו הכרחי אם כן לא יבוקש להם שום תכלית: אומר שם טוב אם שהעולם נחייבו אצל הפילוסופים בחיוב האור מן השמש כי הוא חיוו תמיד אצל אינו חיוו הכרחי, כי אם השם מחד שהוא סודר

הנמשאות

בעצם כמו שהשם יתעלה וסגל יקרה, ואילו לא יכונו שום תכלית בפעולתם אחר שהם שונים, ומזהם פעולתם שיפעלו בדיעה הוא שני מינים, אם שפעל אחר שלא פעל, כמו שהשם שיפעל פעולות רבות אחר שלא היה פעול, וזה א"כ לו שיפעל שום פעול אלא כשיכוון לפעולתו אם לא בעבור תכלית המתכלית, אחר שהפעול לא היה פעול ויכוון לשום דבר שהיה חסר לו תכלית שיפעל בעבור תכלית, ויש פעול בדיעה שהוא פעול בעצמותו כהשם יתעלה או השכלים הנכדלים לפי דעת הפילוסופים, שאלו יפעלו בעצמותם, ואילו לא יפעלו פעם ופעם לא אצל הפעל נמשך מהם, כתחילת האור מהשמש אם היה השמש פעול בדיעה, ואילו הפועלים אחר שהם פעולים בעצמם לא יכונו שום תכלית, אבל הם פעולים פעולותיהם לא בעבור דבר, כי יתחד מהם פעולותם כלל הנמשך מהאדם, והוא יודע בו ואין לו תכלית, ואמנם פעולות הרצון והבחינה שיש כוונה וזה המניע לפועל לפעול אחר שלא היה פעול אי אפשר שינצח מבלי תכלית, וזה שאמר כל פעול שיש בה כוונה א"כ לדבר הכוא אשר עשה תכלית, וזה מבואר לא יצטרך למנות לפי העיון הפילוסופים וכבר הביאנו ראיה עליו. עוד אמר שנית וזהו מבואר ג"כ שהדבר שנעשה בכוונה הוא מחודש אחר שלא היה, ונמצא שהיה מבואר מחד כי הפועל בכוונה והוא הפועל אשר לא יפעל בעצם ולא בעצמותו אלא יפעל כשירצה וצריך שיהיה מה הנקראת כוונה אל שיפעל, שהפעולה ההיא היא מחודשת, וזה מבואר מאד. עוד הניח שליש שהוא מבואר מחד ומוסכם עליו שהמחוייב המציאות אשר לא נעדר כלל ולא יעדר ולא יצטרך לפועל, וכבר ביארנו זה כי מחוייב המציאות אינו פעול משום דבר, ואחר שהדבר כן ר"ל היוותו בלתי פעול בעליו מעליו בקשת התכלית, ומי שיבוקש תכלית להש"ת הוא סכל וא"כ שימצא לו תכלית אחר שאין לו תכלית, ואחר שהיה אלו השלש ההקדמות: והוא שכל פעול בכוונה יפעל בעבור תכלית, שנית שכל דבר שנעשה בכוונה הוא מחודש אחר שלא היה, שלישית שהש"ת אין לו תכלית להיותו בלתי פעול, אחר הנה כבר התבאר לפי אלו ההקדמות שהתכלית אמנם יבוקש לכל מחודש שנעשה בכונת התחלת שכל, ר"ל למה שיש לו התחלה שכלית, כי הדברים הטבעיים אף ע"פ שיפעלו עת ועת, לא יבוקש להם תכלית למה שלא יפעלו בכוונה, וההתחלות שהיה אחר שפעולותיהם אינם מחודשות לא יבוקש להם תכלית, א"כ יבוקש להם תכלית מחודשת וחס פעולות הרצון והבחינה, אמנם הדבר שאינו מחודש לא יבוקש לו תכלית כמו שזכרנו. ואחר זאת ההצעה אחר הרב שאין דרך לבקש תכלית לכלל המציאות, לא על דעתו האומרים כדאמרו ולא על דעת אריסטו האומר קדמון, וזה שלפי דעתו בקדמות לא יבוקש תכלית אחרונה לחלק מחלקי העולם, ר"ל כי אחר שכבר התבאר שמה שאינו מחודש אינו פעול אי אפשר שיבוקש תכלית שמים, ולמה

[מורה נבוכים ח"ג]

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יג

**דעת אריסטו<sup>1</sup>** בקדמות, וזה, שלפי דעתו בקדמות העולם<sup>2</sup> לא יבוקש תכלית אחרונה לחלק מחלקי העולם, כי לא יתכן לפי דעתו שיאמר מה תכלית מציאות השמים, ולמה היו כזה השיעור וזה המנין, ולא למה היה החמר כך, ולא מה תכלית זה המין מבעלי חיים או מן הצמחים, כי הכל אצלו על צד החיוב הנצחי אשר לא סר ולא יסור, ואע"פ<sup>3</sup> שהחכמה הטבעית תחקור על תכלית כל נמצא טבעי, אבל אינה התכלית האחרונה אשר דברנו בזה הפרק בה, מפני שמבואר הוא מאד בחכמה הטבעית שאי אפשר לכל נמצא טבעי סבילי תכלית אחד, וזאת הסבה התכליתית, והיא הנבכדת שבסבות הארבע תעלה ברוב המינים, ואריסטו<sup>4</sup> אומר תמיד בפירוש שהטבע לא יעשה דבר לבטלה, ר"ל פעל טבעי אי אפשר לו מבלי תכלית אחת, וכבר ביאר אריסטו<sup>5</sup> שהצמחים נבראו בעבור ב"ה, וכן באר במקצת הנמצאות שזה מפני זה<sup>6</sup> וכ"ש כאברי בעלי חיים, ודע<sup>7</sup> שהמציאות זאת התכלית בענינים הטבעיים הביא הפילוסופים בהכרח להאמין התחלה אחת וזאת הטבע, הוא אשר יקראו אריסטו<sup>8</sup> התחלת שכלית או אלהית, ואשר יעשה זה מפני זה, ודע כי מן הגדולה שבראיות על חדוש העולם למי שמודה על האמת, הוא מה שיעמוד עליו המופת בנמצאות הטבעיות, כי לכל דבר מהם תכלית אחר וזוהי מפני זה, והיא ראייה על כוונת מכון<sup>9</sup>, ולא יצויר כונת רק עם התחדשות מחדש.

ואשוב  
אפרי

**פרק יג** א לא יבוקש תכלית אחרונה לחלק מחלקי העולם. תכלית אחרונה טעונה זו למה נמצא כלל ומה תכלית מציאותו: ב שהחכמה הטבעית תחקור על תכלית כל נמצא. ר"ל וזה הסבילי אינו תכלית אחרונה לכל הוא תכלית ראשונה, והכוונה זו תכלית ההויה, והמשל כאמרנו מה תכלית הכוונה הויה הוא גורם הויה, וזהו אשר יבאר הרב בסמוך שהתכלית הראשונה לחלקי הנמצאות הוא גורם הנמצאות ופעל הנמצאות במשל ציפור מראובן לגורם חתך קו<sup>10</sup>: ג ואריסטו<sup>11</sup> אומר תמיד בסירוס שהטבע לא יעשה דבר לבטלה. במאמר השני מספר השמות: ד וכ"ש בציפורי ב"ח. שקצת איברים עובדים לקח: ה שמיציאות זאת תכלית. ר"ל מציאות התכלית הראשונה אשר היא אחת בענין עם הויה: ו ואשר יעשה זה מפני זה. ר"ל ואותה התכלית השכלית היא הסבה אשר יעשה קצת הנמצאות זה מפני זה: ז ולא יצויר כוונה רק עם ההחדשות מחדש. כבר ביאר זה הרב

מבואר והנבחר מזה שחלקי העולם לא יבוקשו תכלית אחרונה אחר שהדברים תחייבו חיוב הכרחי מצד החכמה הטבעית וזהו להם שום תכלית וזאת רצון הש"י, אם כן יתבטל בקצת התכלית החקור לעולם ולא לחלק מחלקיו. עוד אמר הרב שאע"פ שהחכמה הטבעית תחקור על תכלית כל נמצא טבעי אבל אינה תכלית האחרונה אשר דברנו בזה הפרק. והרצון בו ואם יאמר אומר איך נאמר שלפי דעת אריסטו<sup>12</sup> תתבטל שאלת התכלית כי כבר נראה שהחכמה טבעית תחקור על תכלית כל נמצא טבעי, ויאמר בתשובת זה כי איננה התכלית האחרונה אשר דברנו בה בזה הפרק, והרצון בזה כי כבר אחרנו כי מהתכליות מהם תכליות ראשונות ומהם אחרונות, והמשל בזה כי האדם מצד שהוא אדם יש לו חלקים ואילו החלקים הם קצתם בעבור קצתם, כל החלקים הם בעבור הכל והכל ראוי לו שיהיה לו תכלית ישתמשו בו כל החלקים, וכן חלקי העולם מצד שהם חלקים הם הכרחיים למציאות הכל, ראוי שנקבע לו תכלית אם ימצא ויכנה חזנה לשלמים ונבוכו בקצת תכלית הכל, כי בקצת תכלית חלקי בלתי מתחנף, והחכמה הטבעית כבר חקר עליו, וזוהי מה שאמר כי אף שהחכמה טבעית תחקור על תכלית כל נמצא טבעי אינו תכלית החקור המשתחף לכל החלקים, וכנה הוא בהכנה הטבעית שא"ל לכל נמצא טבעי אלא שיהיה לו תכלית אחת וזו היא הסבה תכליתית והיא היותה נבכדת שבסבות הארבע, תתעלה ברוב המינים, ואריסטו<sup>13</sup> אומר תמיד בפירוש שהטבע לא יעשה דבר לבטלה, ר"ל כל פעל טבעי א"ל מבלי תכלית אחת כי האברים תחמדי החלקים הם בעבור הכל וכוונת הכלים בעבור קצת הנפש כי הוא שלימות ראשון לגשם טבעי כליו והנפש בנפש בעבור הפעל הנמשך ממנו אם כן כל פעול אי אפשר מבלי פעול אחר, וכבר ביאר אריסטו<sup>14</sup> שהצמחים נבראו בעבור הכ"ח וכן ביאר בקצת הנמצאות שזה מפני זה וכ"ש בציפורי הכ"ח, וכ"כ הוא מנאר שיש לכל נמצא טבעי תכלית עד שהיה חלקה התחלת מופת אשר יש בכלה התחלה שכלית, וז"ל ודע שמיציאות זאת תכלית בענינים הטבעיים הציוריים הפילוסופים בהכרח להאמין התחלה אחת וזאת הטבע אשר יקרא אריסטו<sup>15</sup> התחלה שכלית או אלהית, כי א"ל שנאמר שהויה הנאחז וכ"ש הכ"ח הנכבד שיהיה בעבור הטבע תכלי שימצא דבר שישיגל התכלית, כמו שא"ל אפשר שנאמר אשר שומעיו נסתר ורומקתיו וכו', ואמר כי אתה קנית וכו', ואמר גלמיו ראו עיניך וכו', אשר בעבור זה יראה בין לפילוסופים בין לתכנים החוריים להאמין שיש התחלה אחת וזאת הטבע. וזה אמר דע כי הגדולה שבראיות נחדוש העולם למי שמודה על האמת הוא מה שיעמוד על המופת בנמצאות הטבעיות כי לכל דבר מהם תכלית אחר, ויכנה מנאר תכלית בכל הדברים ועל הדברים ויהיה זה מפני זה והוא ראייה על כונת מכון, ולא יצויר כונת רק עם ההחדשות

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יג

**ואשוב אל כוונת הפרק:** והיא הדברים בתכלית. ואומר כי כבר באר אריסטו<sup>1</sup> שבנפשו הטבעיים (א) יהיה הפועל והצורה והתכלית אחד, ר"ל אחד במין, והוא שצורת ראובן על ד"ם היא העושה לצורת הנזק בנו, והדבר אשר עשתה הוא נתינת צורה ממינה לחומר הנזק, ותכלית הנזק שיהיה בו צורה אנושית, וכן אצלו כל איש מאישי המינים הטבעיים הצריכים להולדה, כי השלש סבות בהם מסין אחד, וזה כלו הוא התכלית הראשונה, ואמנם מציאות תכלית אחרונה לכל מין, השב כל מדבר במכשע שא"א מבלעדו<sup>2</sup> אמנם ידעתה דבר כמד מאד, כ"ש תכלית המציאות בכללו, ואשר יראה לי מרברי אריסטו<sup>3</sup> שהתכלית האחרונה אצלו לאלו המינים, הוא התמדת ההויה וההפסד<sup>4</sup> (ב) אשר אי אפשר מבלעדיהם, בעבור המשך ההויה בזה החומר (ג) אשר אי אפשר עמידת אישיו (ד) ושיתהוה ממנו תכלית מה שאיפשר להתהוות, ר"ל השלם שאיפשר להתהוות ממנו, כי הכוונה האחרונה הוא הגיע השלמות, ומבואר הוא שהשלם שאפשר מציאותו מזה החומר הוא האדם, והוא סוף אלו המורכבות והשלם שבהן, עד אם יאמר כי כל הנמצאות מתחת לגלגל הירח הם בעבוריהם אמת מזה הצד, ר"ל להיות תנועות המשתנה מפני ההויה להגיע השלם שאפשר להיות, א"כ לא יתחייב אריסטו<sup>5</sup> שישאל מה תכלית מציאות האדם לפי דעתו בקדמות העולם, כי התכלית הראשונה אצלו לכל איש מחודש, שלמות הצורה המינית ההיא, א"כ כל איש שנשלמו בו הפעולות המחייבות לצורה ההיא כבר הגיע תכליתו בשלמות ובתמימות, והתכלית האחרונה למין התמדת זאת הצורה בהמשך ההויה והפסד, עד שלא תסיר הויה שיקוה להבא בה השלם שאיפשר להיות, וכאלו הענין מבואר כי לפי דעת הקדמות תבטל

## שם טוב

מחדש, ולזה שהאריך הרב בזה בחלק השני כי תנועות השמים וכוונתם שהם תכלית הם וכל צדאם ואין בהם דבר לנצל יורה על שם נעשו ככוונה, וכבר נתקבל שמה שנעשה ככוונה אי אפשר שיהיה אלא עם התחדשות מחדש, ויבא הדבר כן, מציאות התכלית בדברים הטבעיים יורה לנו שני דברים נכבדים, האחד שיש בכלן התחלה שכלית שועל הדברים ככוונה, והאחר שלא היו נמצאים בתמידות: עוד אמר הרב ואסביר אל כוונת הפרק, וזה כלו הוא התכלית הראשון כי תכלית כל איש המינים שומאם בהם צורת המין, ואמנם מציאות תכלית אחרונה לכל מין תבטל לומר שהתקלקל יש להם תכלית והכל אינו בעבור התכלית, אמנם ידעת תכלית כל מין ומין הוא דבר כמד מאד אף שהם חלקים, שהתכלית האחרונה אצלו לאלו המינים היא יותר מהכל, וכ"ש תכלית המציאות בכללו. ואשר יראה מדברי אריסטו<sup>6</sup> שהתכלית האחרונה אצלו לאלו המינים היא התמדת ההויה וההפסד אשר לו אפשר מבלעדיהם, יש להם ספיה חומר מעורב בהם איש מחייבי ההפסד, אם כן תכלית הוית המינים, שיתקוו מזה חומר תכלית מה שאפשר להתקוות ממנו, כי הכוונה האחרונה הוא הגיע השלימות, ומבואר שהשלם שאפשר שיתקוו מציאותו מזה החומר הוא האדם, וכאן אלו המורכבות והשלם שבהם, עד אם יאמר כי כל הנמצאות מתחת לגלגל הם בעבורו ויהיה אמת מזה הצד, רצוני להיות תנועת המשתנה מפני ההויה להגיע אל השלם שאפשר להיות, אם כן נבחר מה שנאמר שהטוב לא יפעל לנצלה, וכל נמצא טבעי יש לו תכלית, ותכלית הנצחים שנבחרו בעבור ה"ב", ותכלית כל איש ואיש שיעשה איש כמוהו, אם כן תכלית הוית האיש שיהיו המינים קיימים, ואמנם תכלית כל מין ומין הוא התמדת הוית והפסד אשר אי אפשר מבלעדיהם, בעבור שיתקוו האדם שלם שאפשר להתקוות מזה החומר, ומבואר שיתקוו נכבד שיתקוו מזה החומר הוא האדם אשר יש בו הצורה השכלית אשר בו יתדמה זה העולם המושג לעולם המושגל: עוד אמר לא יתחייב לאריסטו<sup>7</sup> שישאל מה תכלית מציאות האדם לפי דעתו בקדמות וכו', והרצון בזה כי אחר הגיע למחל האם לא נאמר עוד אלא שהתמדת זאת הצורה בהמשך הויה והפסד, וחייבי שלם תכלית אחר וזאת זו, ואם כן תכלית המשך הויה והפסד לכל המינים לא ימצא, אלא כי בכלן נפסק השלם. ואם יאמר אומר כי אם יהיה הדבר כן ששפסק השלם וזמין תכלית לכל המינים אלא בהמשך והנצחות, נאמר ומה תכלית ההמשך והנצחות ולא ימצא דבר שיש לו תכלית, אם כן יהיה מציאות כל המינים לנצלה ומציאות הכל לנצלה, ויבא הדבר

## אשרי

בפרק כ"ז משני: ה ואמנם מציאות תכלית אחרונה לכל מין. ר"ל אמנם ידעת מציאות תכלית האחרון לכל המינים מתחת לגלגל הירח ומה תכלית מציאותם בהם משב כל מה שמדבר בענינים הפנעיים שא"א שלם שהיהם תכלית אחרון למציאותם: ה ואמנם ידעתה דבר כמד. ר"ל ואמנם ידעת תכלית מציאות המינים השפלים דבר כמד מאד: ו כי הכוונה האחרונה הנעשה השלמות. ר"ל הנעשה הטובה היומר שלם שיהיה אפשר ואמר שהצורה השפלים א"א שהיהם נאמים יהיה השכלית האחרון התמדת ההויה וההפסד ולא יגיעו בהם הצורות היומר שלמות

## קרישקש

צורה, ובכתיבתה אל המהות שפועלת, חנה אלו השלש סבות הן כהויה אחת בנושא ושליש בבחינה: (ב) אשר אי אפשר מבלעדיהם, רוצה בזה כי התמדת ההויה וההפסד אי אפשר מבלעדיהם אלו המינים: (ג) אשר אי אפשר עמידת אישיו, הרצון בזה כי אפשר עמידת אישיו אלא בדרת זמן טע ולות תכלית ההויה וההפסד להשארות מינו: (ד) ושיתהוה ממנו תכלית מה שאי אפשר להתהוות תנועת המשתנה, הרצון בזה משני ההויה שיעני ממנו השלם שאיפשר להתהוות, אמר תנועת המשתנה שהרצון בזה השני שהוא תנועת ההויה במינים מתחילים כדי שיגיע השלם

**פרק יג (ה) יהיה הפועל והצורה והתכלית אחד,** אמר אריסטוס בספר השבע במאמר שני פרק א' ככלל שלישי. וכבר יקרה שתהייה הסבות השלש בהויות הרבה מן הדברים ההיים, אחת בנושא (ובזמנו) ג', בבחינה ובהים, ר"ל הפועל והצורה והתכלית, וזה כבאר בדברים אשר יתלמד ברוסיה: במין, משל שההכנה הפועלת לאדם אמנם היא צורת אדם והיא אחת במין, והסבה התכליתית לו בהויה אמנם היא צורתו גם כן, לפי שהיא כאשר השלימות הפועל תחוללם: ההנעה, הגה היא בבחינתה אל התנועה תכלית, ובכתיבתה אל הנצחא המתהווה

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יג

**תבטל שאלת התכלית האחרונה למציאות בכללו, אמנם לפי דעתנו בחדוש העולם בכללו אחר ההעדר, יש חושבים שזאת השאלה מהוויבת, ר"ל בקשת התכלית לכל זה המציאות, וכן יחשבו שתכלית המציאות כלו מציאות מין האדם לכדו לעבוד את השם, ושכל מה שנעשה אמנם נעשה בגללו, עד שהגלגלים אינם סובבים רק לתועלתו ולהמציא צרכיו, וקצת פשוטי ספרי הנביאים יעירו זאת המחשבה הרבה, לשבת יצרה, אם לא בריתי יומם ולילה וגו', ויסתחם כאהל לשבת וגו', ואם הגלגלים היו בעבור האדם כל שכן שאר מיני בעלי היום והלילה. וזה הדעת כשיחקר כמו שצריך למשכילים שיחקרו הדעות, יתבאר מה שבו מן הטעות, והוא שיאמר למי שיאמין זה שהכל מפני זאת התכלית כלומר מציאות האדם, אם הכורא יכול. שימציאהו מכלתי אלו ההצעות כולם או אי אפשר שימצא אלא אחריהם, ואם יאמר אומר שאיפשר ושהשם יכול להמציא אדם מכלתי שמים ע"ד משל, יש לשאול איך מה, ותועלת באלה הדברים כולם, אחר שאינם התכלית אבל הם מפני דבר שאיפשר המציא מכלתי אלו כולם, ואפילו אם היה הכל מפני האדם ותכלית האדם לעבוד השם כמו שנאמר, השאלה קיימת, והיא מה התכלית בהיותו עובד והוא יתעלה לא יוסף שלמות אם יעבדוהו כל מה שברא ושיגדוהו תכלית ההשגה, ולא ישיגוהו חסרון אם לא יהיה וולתו נמצא כלל, ואם יאמר אומר אין זה לשלמותו אכל לשלמותו, כי הוא המוכר לנו והוא שלמותו, תתחייב ההשאלה בעצמה ומה תכלית מציאותנו בזה השלמות, א"א בהכרח מכלתי שניע הענין בנתינת התכלית אלא כן רצה השם או נעה כן חכמתו, וזהו האמת, וכן תמצא חכמי ישראל סדרו בתפלותיהם באמנם אתה הבדלת אנוש מראש וליכירוהו לעבוד לפניך, מי יאמר לך מה תפעל ואם יצדק מה יתן לך, הנה בארו שאין שם תכלית אלא רצון לבד, ואחר שהענין כן ועם אמונת היחידות, א"א מכלתי שנאמר שיכול היה להמציא בחילוף זה הנמצא סבתי וסמוכביו, (ס) תרחיב לו הרהקה להמציא כל מה שנמצא וזהו האדם ללא תכלית כלל, אחר שהתכלית המכוונת והיא האדם איפשר המציא מכלתי אלו כולם. ובגלל הדבר הזה הדעת האמתית אצלי לפי האמונות התוריות והנאות לדעות העיוניות, הוא שלא נאמין בנמצאות כולם שהם מפני מציאות האדם, אבל יהיו ג"כ שאר הנמצאות כולם מכוונות לעצמן לא מפני**

### שם טוב

שהוא מצויר בצויר ויתעלה, כי תכלית האדם ע"מ הוא נמצא בצויר השם יתעלה מציאות מין אחד שיהיה מורכב מחמור וצורה, וזאת הצורה הוא צורה שכלית ומשכלת, אם כן מציאות זה האדם בזה החמור משכיל כפעל תכליתו הוא שידמה אל האדם המצויר בשם ית, וזהו תכלית כל מין ומין, והנה נכאר שזה דעת הרב (בעתיד) בזה הפירוש וזהו יסודו כל הספקות. ונשוב להם שהיו בצויר זה הספק. אמנם לפי דעתנו בחדוש העולם בכללו אחרי ההעדר יש חושבים שזאת השאלה מהוויבת, כי אחרי שהשם ית, פעל זה העולם ככוונה וכל כוונה הוא לשם תכלית ר"ל שנתאדם העולם אחר שלא היה ולא נתחדש ממנו בחיוב יחייב שיהיה לתכלית, כי כל פועל ככוונה אי אפשר לדבר ההוא מבלי תכלית. ואמרנו שכונת זה העולם הוא האדם כי הוא תכלית המציאות כלו, וכי מין האדם נכרף לעבודת השם יתעלה, ושכל מה שנעשה מהפעולות וההתאונים הם לא נאמרו אלא לתועלתו, ושבגלגלים עם שם נאמרו אינם סובבים רק לתועלתו וכל שכן שאר מיני ה"כ" והמאמרים, וכן גזרה חכמתו והיא האמת, אם כן תבטל שאלת התכלית אפילו לדעת החדוש, ואם היה הדבר כן תתחייב לו הרחקה להמצא כל מה שזולת האדם ללא תכלית כלל, כי אחר שנאמין שהשם יתעלה ברא את העולם והוא מהעדר ויכול עליו כ"ש שהוא יכול להמציא האדם מבלי זה העולם ויכול הכל לבעול כל מה שנמצא מכלעדיו, ולכן יחייב שיאמין האדם שהנמצאות כלם אינם נמצאות מפני האדם אבל יהיה גם כן מכוונות שאר הנמצאות כלם מכוונים מעצמם לא מפני דבר אחר, ותתבטל

הדבר כן, שאלת תכלית למציאות בכללו לא ימצא, ואם לא ימצא יהיה לבעול אם כן יהיה העולם בכללו לבעול, ויהיה מה שקודם התכלית לבעול ולא ימצא נכאן דבר שיהיה בעבור דבר אחר, שהתכלית האחרון לא ימצא, עוד יספיק שנית כבר ביאר הרב בחלק ראשון שהש"ת הוא תכלית התכליות ואמר כי הש"ת הוא סבה תכליתית וכו' תפסק השאלה כסם מה התכלית האחרון לכל דבר ודבר. והנה אריסטו' ביאר בזה המל"ח כי השם ית' הוא תכלית הנמצאות כלם, וביאר גם כן כי אם הסבה תכליתית לא תמצא הסבות האחרות לא ימצאו, ומי שמכחיש הסבה התכליתית יכחיש השכל, וא"כ אין יאמר הרב שאין תכלית למציאות לא כפי דעת הקדמות לא כפי דעת החדוש. והתשובה בזה כי אין ספק שיש לחלקי העולם סבה תכליתית וזה נגלה ומצויר, ואם יש לחלקי העולם סבה תכליתית יחייב שיהיה לכל סבה תכליתית, כי דבר גלוי נכון יהיה שנאמר שהחלקים יהיו להם תכלית ולכל לא ימצא תכלית, אבל כוונת הרב לומר שאין לעולם תכלית שיהיה וזאת ממציא העולם, ואינו דומה מציאות העולם למציאות הדברים הממלאה, כי מציאות הדברים מהאומן ומן המלאכות הוא יולת האומן וזולת הדבר הנמצא, כי הבית אשר יעשה האומן הוא לתכלית וולתו ר"ל וזולת האומן וזולת הדבר הנמצא שהוא הבית, אבל העולם בין שיהיה מחודש או קדמון השם יתעלה הוא עליו והוא המציא למציאותו אינו לתכלית אחר, אבל נמצא העולם על קוור שנמצא להם שנמצאו חלקי העולם כלו בצויר ויתעלה, ותכלית מציאותו שידמה העולם המושכל והמוחש כפי מה

### קרקש

השם טוב' (ס) תרחיב לו הרחקה, פ"י לפי שמאמין שהכל מפני התכלית כלומר מציאות האדם, והרחקה היא זאת שימצא כל

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק י"ט

מפני דבר אחר, ותבטל ג"כ שאלת התכלית בכל מיני הנמצאות, ואפילו לפי דעתנו בחדוש העולם, שאנחנו נאמר כל חלקי העולם המציאם ברצונו, מהם מכוונים לעצמן, ומהם מפני דבר אחר, האחד ההוא מכוון לעצמו, וכמו שרצה שיהיה מין האדם נמצא, כן רצה שיהיו השמים וכוכביהם נמצאים, וכן רצה שיהיו המלאכים נמצאים, וכל הנמצא מהם אמנם כיוון בו עצה הנמצא ההוא, ומה שאמר אפסר מציאותו אלא אחר הקדמות דבר, המציא דבר ההוא תחילה, (י) בהקדים ההרשעה לשל, וכבר נאמר זה הדעת ג"כ בספרי הנבואה, אמר כל פעל ה' למעננו, (ו) אפסר שיהיה זה הכונו שב אל הפועל, ואם יהיה שב אל הפועל יהיה פירושו למען עצמו יתעלה, ר"ל רצונו שהוא עצמו כמו שהתבאר בזה המאמר, וכבר בארנו שעצמו יתעלה יקרא ג"כ כבודו, כאמרו הראני נא את כבודך, הנה יהיה ג"כ אמרו כל פעל ה' למעננו כאמרו כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, יאמר כל מה שיוחס לפעולתי אמנם עשיתיו למען רצוני לא לזולת זה, ואמרו יצרתיו אף עשיתיו, הוא מה שבארתי לך (ה) שיש נמצאות א"א מציאותם אלא אחר מציאות דבר אחר, אמר אני יצרתיו את הדבר ההוא הראשון אשר א"א מכלתי הקדימו, כחמר ע"ד משל לכל בעל חמר, אחר עשיתי בדבר ההוא הקודם או אחריו מה שהיה כונתי להמציאו, ואין שם אלא רצון לבד, וכשתתבונן בספר ההוא המיושר כל מתיושר אל הכונה ולזה נקרא תורה, יתבאר לך זה הענין אשר אנחנו סובכים סביבו מתחלת מעשה בראשית עד סופו, והוא שלא באר כלל בדבר מהם שיהיה בעבור דבר אחר, אלא כל חלק וחלק מחלקי העולם וזכר שהוא המציאו ושמצאותו היה נאות לכונה, והוא אמרו וירא אלהים כי טוב, כי אתה ידעת מה שבארנוהו באמרו דברה תורה כלשון בני אדם, והטוב אצלנו יאמר למה שיאות לכונתנו, ועל הכל אמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, כלומר התחדש כל מתחדש נאות לכונה, ולא יפסק ולא יפסד כלל, והוא אמרו מאד כי פעמים יהיה הדבר טוב ונאות לכונתנו לעתו ואחר כך תכוב בו הכונה ותפסק, והוא הנדד שכל מה שנעשה בא נאות לכונתנו, ולא סרו מהמשך כפי מה שכיון בהם, ולא יטעך באמרו בכוכבים, להאיר על הארץ ולמשול ביום ובלילה, ותחשוב כי ענינו כדי לעשות זה, אינו רק להניד מבכם, אשר רצה שיכראם כן ר"ל מאירים מנהיגים, כאמרו

## שם טוב

ותחזקל גם כן שאלת התכלית גם כן בכל מיני הנמצאות אפילו לפי דעתנו בחדוש העולם, שאנחנו נאמר שהשם המצא כל חלקי העולם ברצונו ואחר שכלם שבים אל רצונו בעלה מהם שאלת התכלית, והוא הנמצאים מהם מכוונים לעצמם ומהם מפני דבר אחר והוא מכוון לעצמו, כ"ש כי וזכר נאמר זה הדעת גם כן בספרי הנבואה אמר כל פעל ה' למעננו, כי הקדים כל מה שראוי להקדים לכל נמצא ומצא, ואם הוא שב אל הפועל יהיה פירושו למען עצמו יתעלה והרצון בו כדי שידמה הנמצא המושכל לחומר אל ציורו ית' אשר הוא ציור כל הנמצאות, אם כן אין שם תכלית וזאת עליו ציורו ושדמה לזולתו ולזה המושב, ויהיה אמרו כל פעל ה' למעננו כאמרו כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, הוא מה שבארתי לך שיש נמצאות א"א מציאותם אלא אחר מציאות דבר אחר, אמר אני יצרתיו בדבר ההוא הראשון אשר א"א מכלתי הקדימו כחמר ע"ד משל לכל בעל חמר, אחר עשיתי בדבר ההוא הקודם או אחריו מה שהיה כונתי להמציאו, ואין שם אלא רצון לבד אם כן תבטל שאלת התכלית מהמציאות כל, וכשתתבונן בספר ההוא המיושר אל הכונה ולזה נקרא תורה, יתבאר לך הענין הזה אשר אמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, כלומר התחדש כל מתחדש נאות לכונה, ולא יפסק ולא יפסד כלל, והוא אמרו מאד כי פעמים יהיה הדבר טוב ונאות לכונתנו לעתו ואחר כך תכוב בו הכונה, והוא הנדד על כל מה שנעשה נאות לכונתו ולא סרו הדברים מהמשך כפי מה שכיון בהם. כי הכונה בהם שיהיה המושכל והמושג דומה לציורו ושדמה, ושיהיו הדברים נחיים ותמידים כפי מה שהוא יתעלה נחיי תמיד וציורו המושב ג"כ, ומצאנו בהקדמים מהם נחיים נחיים ומהם נחיים נחיים כפי מה שמשך שיקבלו מהנחיות והטוב, וא"כ אין לדעת תחוד בין לדעת תחודם בין לדעת תחודם

## אפודי

שהיה אפשר שלא חסור ההויה שיקום: כ כי פעמים יהיה הדבר טובה וגדולה לכונתו. ר"ל שאלת טוב בלשון בני אדם הוא נאמר על מה שנאות לכונתנו כן מלך טוב הנאמר במעשה בראשית שהיו נאות לכונה הש"ס והוא הויה המהווה על האדם א"ל שנתמצא בזה המציאות מוזלת שיתמצא נחיים וז"ל הקדים אחר, כי הקדים כל מה שראוי להקדים לכל נמצא ומצא, ואם הוא שב אל הפועל יהיה פירושו למען עצמו יתעלה והרצון בו כדי שידמה הנמצא המושכל לחומר אל ציורו ית' אשר הוא ציור כל הנמצאות, אם כן אין שם תכלית וזאת עליו ציורו ושדמה לזולתו ולזה המושב, ויהיה אמרו כל פעל ה' למעננו כאמרו כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, הוא מה שבארתי לך שיש נמצאות א"א מציאותם אלא אחר מציאות דבר אחר, אמר אני יצרתיו בדבר ההוא הראשון אשר א"א מכלתי הקדימו כחמר ע"ד משל לכל בעל חמר, אחר עשיתי בדבר ההוא הקודם או אחריו מה שהיה כונתי להמציאו, ואין שם אלא רצון לבד אם כן תבטל שאלת התכלית מהמציאות כל, וכשתתבונן בספר ההוא המיושר אל הכונה ולזה נקרא תורה, יתבאר לך הענין הזה אשר אמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, כלומר התחדש כל מתחדש נאות לכונה, ולא יפסק ולא יפסד כלל, והוא אמרו מאד כי פעמים יהיה הדבר טוב ונאות לכונתנו לעתו ואחר כך תכוב בו הכונה, והוא הנדד על כל מה שנעשה נאות לכונתו ולא סרו הדברים מהמשך כפי מה שכיון בהם. כי הכונה בהם שיהיה המושכל והמושג דומה לציורו ושדמה, ושיהיו הדברים נחיים ותמידים כפי מה שהוא יתעלה נחיי תמיד וציורו המושב ג"כ, ומצאנו בהקדמים מהם נחיים נחיים ומהם נחיים נחיים כפי מה שמשך שיקבלו מהנחיות והטוב, וא"כ אין לדעת תחוד בין לדעת תחודם בין לדעת תחודם

## קישוק

כל מה שימצא זולת האדם ללא תכלית המציא הדבר ההוא תחלה: (י) בהקדים ההרשעה לשל, כי שפועל ההרשעה הוא קודם לפעולות השכל שהשכל מתעורר מן ההרשעה על הגזירה כל מה שימצא זולת האדם ללא תכלית המציא הדבר ההוא תחלה: (י) בהקדים ההרשעה לשל, כי שפועל ההרשעה הוא קודם לפעולות השכל שהשכל מתעורר מן ההרשעה על הגזירה

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יג

כאמרו באדם ורדו בדגת הים, שאין ענינו שנברא לכך, רק להניד טעמו אשר (ס) המביעו השם יתעלה עליו. אמנם אמרו בצמח שהוא נתנו והפקירו לבני אדם ולשאר בעלי חיים, הנה בארו אריסטו חולתו וכן נראה, שהצמח אמנם נמצא בעבור בעלי חיים אחר שא"ל להם מבלתי מוון, ואין הכוכבים כן ר"ל שאינם בעבורנו למה שיניענו מטובם, כי אמרו להאיר ולמשול הוא כמו שבארנו, ספור בתועלת הנצת מהן השופעת על התחתונים, כמו שבארתי לך מטבע שפע הטוב תמיד מדבר על דבר, והטוב ההוא המניע לעולם הוא בחק מי שהגיע אליו. כאלו זה המושפע עליו הוא תכלית הדבר ההוא המשפיע עליו טובו וחסדו, כמה שיחשוב אחד מבני המדינה שתכלית המלך לשמור ביתו בלילה סן הנגבים, וזה אמת מצד אחד, שאחר שנשמר ביתו והגיעה אליו זאת התועלת מפני המלך שבה הענין דומה להיות תכלית המלך לשמור בית האיש הזה, ולפי זה הענין צריך שנפרש כל פסוק שנמצא פשוטו מורה על היות דבר נכבד נעשה בעבור הפחות ממנו, ונאמר שענינו התחייב הדבר ההוא מטבעו, ונשקוד להאמין שזה המציאות כלו מכון מסנו יתעלה לפי רצונו, ולא נבקש לו עלה ולא תכלית אחרת כלל, כמו שלא נבקש תכלית מציאותו ית', כן לא נבקש תכלית רצונו, אשר בעבור התחדש כל מה שרתחדש ויתחדש כפי מה שהוא, ולא תמעה בנפשך ותחשוב שהנלגלים והמלאכים נבראו בעבורנו, הנה כבר התבאר לנו מדרגתנו, הן ניים כמר מדלי, ובחן עצמך ועצם הנלגלים והכוכבים והשכלים הנפרדים ואז יתבאר לך האמת, ותדע שהאדם הוא יותר שלם ונכבד מכל מה שהיה מזה החבר לא וולת זה, וכשתעריך מציאותו למציאות הנלגלים כ"ש למציאות השכלים הנפרדים יהיה פחות מאד מאד, אמרו הן בעבריו לא יאמין וגו' אף שוכני בתי חמר, ודע שעבריו הנאמר בזה הפסוק אינו ממין אדם כלל, וראיית זה אמרו אף שוכני בתי חמר, ודע שעבריו הנזכרים בזה הפסוק הם המלאכים ובמלאכיו הרמז אליהם בזה הפסוק הם הנלגלים בלא ספק, הנה ביאר אליפו עצמו זה הענין והשיבו כמענה האחר בלשון אחר, ואמר הן בקדושי לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו, אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה, הנה התבאר שקדושי הם עבריו ושאינו ממין האדם, ומלאכיו הרמז אליהם בפסוק ההוא הם שמים, וענין תהלה הוא ענין לא זכו בעיניו, ר"ל היותם בעלי חמר, ואע"פ שהוא הוה שבחסרים ואשר אורו יותר עצום, אמנם בערך השכלים הנפרדים הוא חסוד עכור בלתי זך, אבל אמרו על המלאכים הן בעבריו לא יאמין, ענינו שאין חוק מציאות להם, אחר שהן עשויון לפי דעתנו, וגם לדעת האומרים בקדמותם הם עלולים, א"כ הלכס במציאות אינו חוק בערך אליו יתעלה המחוייב המציאות לגמרי, ואמרו אף כי נתעב ונאלח, הוא כאמרו אף שוכני בתי חומר, כאלו אמר אף הנתעב והנאלח האדם אשר העולה והעוות מתערב בו ובתפשוט בכל חלקיו, ר"ל התפשטות ההערד, ועולה הוא העוות, בארץ נכחות יעול, ואמרו איש כזומר אדם, כי פעמים יקרא

### שם טוב

יטח ולא יתנבלו מחשבותיו ויחשוב שהוא תכלית המציאות ושהכל בעבורו, וכשינולו עליו רעות וזרות ויחשוב שהכל היה לטעלה ושהכל הכל הכלים, כמו שיחשבו הפתאים וחמרי הדעת לבקש תכלית אחד למה שאין לו תכלית הבוא, או לבקש תכלית למה שאין לו תכלית, כי יחשוב אדם כי כל הנמצאים נעשים בעבורו ואין הדבר כן כי האדם אינו תכלית המציאות, אבל כל הנמצא כיון בו שיהיה נמצא ואין לכל הנמצאים שום תכלית משותף חלל תכלית מציאותו הוא שיהיה נמצא כפי הכרחו, ואם תרצה אחר נחמה האלהית :

אמר שם טוב ראיתי להעיר על ענין התכלית ענין שהוא מבורר בפנמו ואם נעלם מהרבה מחכמים, ומהחתי תכלית הפלא מהרבה אידך לא העיר עליו. כבר ידעת שהעולם כלו כאיש אחד, וכבר האריך הרב דוד פרק ע"א חלק א', ואין ספק כי אם נמצא איש אחד ולא ימצא וולתו כי לא יובקש לו תכלית חלל מציאותו האיש כלל, וכן הענין בעולם ככללו, כי אין לו שום תכלית חלל המציאות כלל, וזה הענין מבורר כפי דעת הקדמות, כי אם איש אחד

ישתח, עוד אחר הכה ביאר זה אריסטו שהצמח אמנם נמצא בעבור הכ"ח אחר שאי אפשר להם תכלית מוון, ואין ראוי לחשוב שהכוכבים ככה אחר שאיפשר להחיות תכלית אור, כי אם היה הדבר כן היה הדבר הנכבד בעבור הסחות, אבל כמו שיבארנו הוא ספור בתועלת המניע מהם ואין ראוי לחשוב מפני זה שהעליון התחתון, כי מהטוב שישפע ממנו טוב והטוב ההוא המושפע ממנו שגיגע לנצח תכליתו שיהיה המושפע בעבור הכשפע, כמו שאמר הן בעבריו לא יאמין ובמלאכיו נעשו תהלה, ועבריו הם המלאכים כמו שאמר אליפו הן בקדושי לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו, ואמרו על המלאכים הן בעבריו לא יאמין ענינו שאין חוק המציאות להם אחר שהם פשוטים לפי דעתנו, וגם לדעת האומרים בקדמותם הם עלולים, א"כ הלכס במציאות אינו חוק בערך אליו אשר הוא מחוייב המציאות לגמרי, ואמרו אף כי נתעב ונאלח, הוא כאמרו אף הנתעב והנאלח האדם אשר העולה והעוות מתערב בו ובתפשוט בכל חלקיו, ר"ל התפשטות ההערד. כן צריך שיאמין שהאדם כשדע עצמו ולא יתעב בו ויבין כל נמצא כפי מה שהוא

### קרקשקש

(ס) המביעו השם ית' עליו, פירוש ששם בטבעו שימשול על כל בעלי חיים וולתו :

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יג

יקרא המין האנושי איש, מכה איש ומת. <sup>א</sup> כן צריך שיאמן שהאדם כשידע עצמו ולא יתעה בו ויבין כל נמצא בפי מה שהוא, יגוה ולא יתבלבלו מחשבותיו לבקש התכלית ההיא, או לבקש תכלית למה <sup>ב</sup> שאין לו תכלית אלא מציאותו הנתלה ברצון האלוי, ואם תרצה אמור בחכמה האלהית: **פרק יד** במה שצריך גם כן שיתבונן בו האדם עד שידע מעלת נפשו ולא יטעה, והוא מה שהתבאר משיעור הגלגלים והכוכבים ושיעור הרחקים אשר בינינו ובינם, והוא כי כאשר התבאר. שיעורי הרחקים כלם בערך לחצי קוטר הארץ, והיה שיעור סובב הארץ ידוע וחצי קוטרה ידוע, מסנו יהיו הרחקים כלם ידועים, והתבאר במופת שהרוחק בין מרכז הארץ ובין העליון שבגלגל שבתאי מהלך שמונה אלפים שנה ושבע מאות שנה בקרוב, וכל שנה משם"ה ימים, ושהיה המהלך בכל יום ארבעים מיל מן המילים של תורה שכל מיל מאלפים אמה באמת המלאכה, והשתכל זה הרוחק הגדול המכביל, והוא כמו שנאמר הלא אלוה גובה שמים וראה ראש כוכבים כי רמו, ואמר הלא מנובה שמים תלמוד הראיה על רוחק השגתנו השם, כי אחר שאנחנו ברוחק מזה הגשם על זאת ההפלה הגדולה, <sup>א</sup> והוא נבדל ממנו במסוק זה ההבדל, <sup>ב</sup> ונעלם ממנו עצמו ורוב פעולותיו, <sup>ג</sup> כל שכן השגת פעולה שאינו נשם, וזה הרוחק הגדול אשר התבאר במופת, אמנם הוא לכל הפחות שאי אפשר כלל שיהיה בין מרכז הארץ ובין קבוב גלגל הכוכבים הקיימים פחות מזה השיעור, ואפשר שיהיה יותר מזה כפלים רבים, כי עבי נרמי גלגלים לא התבאר במופת, אלא על הפחות שאי אפשר, כמו שיתבאר מאגרת הרחוקים, <sup>ד</sup> וכן הגרמים אשר בין כל גלגל וגלגל כמו שיחייב ההקש, כאשר זכר תאב"ת אי אפשר להשיג עוביים בדקדוק אחר שאין בהם כוכבים שנלסוד מהם, אמנם עבי גלגל הכוכבים הקיימים המעט שיהיה עביו מהלך ארבע שנים, ידוע זה משיעור רוחק כוכביו, אשר גרם כל כוכב מהם כשיעור כדור הארץ תשעים פעם ועוד, ואפשר שיהיה עובי גרמו יותר, ואמנם הגלגל התשיעי המקיף בכל התנועה היומית לא יודע לו שיעור כלל, אחר שאין בו כוכב אין תחבולה לנו לדעת

## שם טוב

אחד היה קדמון לא ידע לו סבה תכליתית, ואף כי אפשר שנאמר מה תכלית מציאות כלל והוא והכדור, וזהו כזה כי אף שיהיו קדומים לא היו מהטבע ומאלו מכלי תכלית, אף שלא קדמו ההעדר, ואלו החלקים יתעוררו למציאות האדם והאדם הוא נתנחל בעבור שמוציאותו טוב יותר מלא מציאותו, ואחר זה אפשר שידע סבה תכליתית בחלקי העולם אף שיהיו קדומים כמו הכל, למה שכל החלקים יש להם ערך קצתם לקצתם ויכס בעבור הכל, וזה נעלם ממי שחשבו שהעולם קדמון כי אין לשאול לחלקים סבה תכליתית כמו לכל, כי אחר שהדברים הנמצאים יש להם סדור קצתם אל קצתם ראוי שנאמר ונשאל למה יתנועע זה הגלגל מן המזרח למערב וזה יתנועע בהפך, ולמה זה מהיר בתנועתו וזה מאחר בתנועתו, ולמה היו כזה הגלגל כוכבים רבים וכזה הגלגל כוכב אחד אף שיהיו אלו הדברים קדומים, ואולם כשיהיה העולם מחודש כפי דעתנו יראה שהתכלית יבוקש אחר שנתקנה אחר שלא היה, וכזה דקדק הרב שנאמר שאין לו שום תכלית אלא רצונו או חכמתו: מעלת נפשו עד שידע מעלת נפשו ולא יבוקש תכלית

**פרק יד** תמה שצריך ג"כ שיתבונן בו האדם עד שידע מעלת נפשו ולא יטעה, אחר שביטל הרב שלא תכלית זה המציאות ולפי האדם תכלית המציאות, וכך יתשוב האדם שהאדם גדול המעשה והשיעור אף שלא יהיו הדברים בעבורו, ולכן הנה הרב כזה הפרק לבאר שאין ראוי לחשוב שהאדם הוא יותר נכבד מכל הנמצאים אף שלא יהיה בעבורו, וזהו יחייב גם כן שאין ראוי לחשוב שאלו הנשמים האלהיים ר"ל הגלגלים והכוכבים הנבדלים שבהם בעבור האדם, וכשיסתכל האדם רוחק המכביל מאלו הגרמים ידע האדם ערכו והוא מעט. והוא אמרו הלא אלוה גובה שמים וראה ראש כוכבים כי רמו, ר"ל אם תרצה לדעת שהנחתך בעולם איך היה עמו ראה גובה שמים וממנו תלמד ראה על רוחק השגת השם אשר הוא מניעו ומיוחס לו, כי אחר שאנחנו ברוחק מזה הגשם על זאת ההפלה הגדולה והוא נבדל ממנו במסוק זה ההבדל, אחר שאנחנו בתכלית השפלות והוא בתכלית הגובה, ונעלם ממנו פעולתו הגלגלים כי לא נדע מה דבר אלא על דהשליה, שחמרו אינו כמו זו צורה ולא צורה כמו זאת הצורה, ושהוא לא כבד ולא קל ואינו מקבל לא נתיחה ולא חסרון ולא אחד משאר השנויים אלא השנוי המקומי, וג"כ נעלם ממנו רוב פעולותיו ר"ל שהאשרת הפעולים הגרמים השמימיים נעלם ממנו, ואם הגלגל רוחק ממנו בתכלית ונעלם מעצמותו ממנו ולא כשיי פעולותיו, כ"ש שיהיה השם יתעלה רחוק ממנו ונעלם מעצמותו ושלל כשיי איך ופעל אחר שהוא יתעלה אינו נשם, ואפילו אם יהיה העולם מחודש כמו שהוא האמת קשה הלא לייצר כוכבים בעבור האדם כי איך יהיה אפשר שזכריות הנפלאות העצמות הגדולות שנבראו בעבור הדברים הקטנים והוא האדם, והוא אחר

## אמורי

שלמות אורמו כפי מה שאפשר. <sup>א</sup> כן צריך שיאמן שהאדם וכו'. יראה כן צריך שיאמן שהנפלאות כלן מזה עולמן ושהגלגלים והכוכבים לא נבראו בעבור האדם, וכשיהיה האדם בזהם האמורים ואממון יגוה ולא יתבלבלו מהשקפותיו: <sup>ב</sup> מה שאין תכלית אלא מציאותו יתעלה. ר"ל שאין תכלית אחרונה למציאותו בכללו אלא מציאותו השלם כפי מה שאפשר המלה נברון כפי: **פרק יד** א והוא נבדל ממנו במסוק. ר"ל שגשם הגלגל נבדל ממנו במסוק, שאנחנו בתכלית שפלות והוא בתכלית הגובה: <sup>ב</sup> ונעלם ממנו עולמו. ר"ל שגשמות הגלגלים לא יושגו בחושים כי הם בהשגה שכלית ורוב פעולותיו. שהשגת פעולות הנשמיים השמימיים כזה העולם השפל נעלמות ממנו רובם: <sup>ג</sup> כ"ש השגת פועלו. ר"ל השגת פעולות הגרמים השמימיים נעלמות לנו כ"ש שראוי שיהיה השגת פעולות פועלו שאינו נשם והוא הש"ת נעלמות: <sup>ד</sup> וכן הגרמים אשר בין גלגל וגלגל. ר"ל והוא הגשם הבליי שומר מוחמו, וכמו שזכר

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יד

לדעת גדלו, והשתכל אלו הנמצאות הנשמיות מה עצום שיעורם ומה רב מספרם, ואם הארץ כלה אין שיעור לה כנגד גלגל הכוכבים, מהו ערך האדם לכל אלו הנבראות, ואיך ידמה אחד מסנו שיהיו אלו בעבורו ובגללו ושהם כלים לו, זהו ענין הקש הנשמים, כל שכן כשתעיין מציאות השכלים הנפרדים, ויש לשאול לפי דעת הפילוסופים בזה הענין ולאמר, אין ספק שאילו אמרנו שתכלית אלו בהיותנו הושבים שתכליתם בהנחת מין האדם, אין הרהר, היה זה שקר לפי העיין הפילוסופי, אבל מציאות אישי מינים, אשר לפי דעתם אין תכלית למספרם לעולם, ואין המשל בזה אלא משל אומן שעשה כלים שמשקלם כבר כרזל לעשות מחט קטן שמשקלו גרניד, ואלו היה בעבור מחט אחד היה זה מהפסד ההנהגה לפי עיונו גם כן, (b) ולא היה הפסד ההנהגה לגמרי, אבל אחר שהוא עושה באלו הכלים הנכבדים מחט אחד מחט, וכן ככרים רבים ממחטים, יהיה מעשה הכלים ההם חכמה ותיקון הנהגה עב"פ, וכן יהיה תכלית הגלגלים המשיך ההויה וההפסד, ותכלית ההויה וההפסד מציאות מין האדם, כאשר נאמר כבר ונמצא כתובים ודברים עוזרים לזה הדמיון. והפילוסוף סתריץ זאת הקושיא, ואומר אלו לא היה החלוק בין הגרמים הגלגליים ובין אישי המינים ההווה הנפסדים אלא בנדלות ובקטנות היה אפשר שיאמר זה, אמנם מאשר ההפרש ביניהם מעלת העצם, הוא רחוק מאד שיהיה המעולה כלי למציאות הפחות השפל. <sup>ח</sup> (ג) סוף דבר שזאת השאלה יעור בה במה שנאמינו מחדש העולם, <sup>ט</sup> ורוב מה שכונתי בזה הפרק היה זה הענין, <sup>י</sup> וגם כן היותי שומע תמיד מכל מי שידע דבר סחכמת התכונה, שהוא חושב לנחמא מה שזכרוהו החכמים ז"ל מן הרהקים, שהם אמרו שעובי כל גלגל מהלך ת"ק שנה, ובין כל גלגל גלגל מהלך ת"ק שנה, והם ז' הגלגלים, יהיה רווח הגלגל

### אפדי

זוכר הרב בפרק כ"ד משני: ה' והשתכל אלו הנמצאות הנשמיות. נא הרב לנאר שאילו לפי דעתו בחדוש העולם אין רלווי שנאר שיהיו הגלגלים בעבור האדם, כי איך יהיה אפשר שלא להיות הפסלות הפסלות העלמות בגדולות בעבור הכריה הקטנה והוא האדם: ויש לשאול על דעת הפילוסופים וכו'. ר"ל אחת מהמיני החדוש שנמשך שהגלגלים בעבור האדם נשאל על הפילוסופים בזה הראייה שהביאו עלינו שמתחם עולם גדול הגלגל א"א שיהיה בעבור האדם הפחות ולאמר אין ספק שאילו אמרנו וכו', אבל לפי דעת הפילוסופי במוחלט המאמין בקדמות העולם ושהכל הוא על ד' החיוב אין מקום עליו מוחלט השאלה כי כל הנמצאות הם מכוונות לעצמם כי חמסין זך יותר מן האדם, ור"ל לפי העיין הפילוסופי שהוכיח שאל" שיהיה בריה גדולה ועלמה בעבור האדם שהוא בריה שפלה היה זה שקר אלו לא הייתה הכריה ההיא רק אחת לחיזה כמות מוגבלת אבל כבר אפשר שיהיה הגלגל בעבור בריהם בלתי בעלי תכלית: ו מאשר ההפרש ביניהם מעלת העולם. ר"ל שעלם הגרמים השמימיים יותר זך ויותר נקי ויותר פשוט מולרף כי הם בעלי שכל והם בעלי תמיד: ח סוף דבר שזאת השאלה יעור בה במה שנאמינו מחדש העולם. ר"ל זאת השאלה אשר עשיתי על הראייה שהביאו הפילוסופים שנשמי הגלגלים גדולים ועלמותם ולכן אין הגלגלים בעבור האדם ואמרנו שכבר אפשר שיהיו הנשמים גדולים בעבור קטני ככר ברזל למחטים, הנה השאלה בריהם על אמונת החדוש שאלו מן הקל שנאמר שהגלגלים הם בעבור האדם מלך ראוני יתעלה, אבל לפי האמונת הקדמות הנה תכליתם כל נזירה היא שלמותם במין ההוא, וכמו שביארנו בפי' משלי זה: <sup>ט</sup> ורוב מה שכונתי בזה הפרק היה זה הענין. ר"ל שאילו עם האלף החדוש עדיין אין רלווי שיהיו הגלגלים בעבור מין האדם: <sup>י</sup> וגם כן היותי שומע תמיד. ר"ל גם הייתה כוונת הפרק לנאר שמה שחשבו קלה האנשים שמה שחז"ל

### שם מוכ

והשתכל אלו הנמצאות הנשמיות וכו', ואיך ידמה אחד חמנו שהם בעבורו ושהם כלים לו, זה הענין הקש הנשמים כל שכן כשתעיין מציאות השכלים: ויש לשאול על דעת הפילוסופים בזה הענין וכו'. ר"ל אחת מהמיני החדוש שנמשך שהגלגלים בעבור האדם נשאל על הפילוסופים בזה הראייה שהביאו עליה שמתחם עולם גדול הגלגל א"א שיהיה בעבור האדם הפחות וכן יהיה תכלית הגלגלים המשיך ההויה וההפסד מציאות מין האדם כאשר נאמר כבר שיהיה מין האדם תכלית המציאות לא איש אחד מאישי. סוף דבר זאת השאלה יעור בה במה שנאמינו מחדש העולם, והכוונן בזה כי זאת השאלה שעשיתי על הראייה שהביאו הפילוסופים שנשמי הגלגלים גדולים ועלמותם, ולכן אין הגלגלים בעבור האדם ואמרנו כי כבר אפשר שיהיו נשמים גדולים בעבור הקטנים כמו ככרי ברזל למחטים, הנה השאלה בריהם על אמונת חדוש שאלו מן הקל שיאמר שהגלגלים הם בעבור האדם מלך ראוני, אבל לפי אמונת הקדמות הנה תכליתם כל נזירה היא שלמותם במין ההוא, וכמו שביארנו בפרק שלפני זה:

אמר שם טוב אין ספק כי הנצחי בריה הוא יותר נכבד מהנצחי במין, כי הנצחי במין הוא תקון החסרון אשר יקרה לדברים ההיום ופסדים, ואם נניח שכלל האנשים הנמצאים עתה יהיו נצחיים וקיימים לעולם, א"א שנאמר שהגלגלים יהיו בעבור אלו כי יהיה הגדול בעבור הקטן והמעולה בעבור הפחות, ואם יאמר אומר שנפשות הנדוקים הם בנ"ח ואינו נמנע שיהיה המעולה והגדול בעבור נפשות רבות והם בנ"ח, א"ל תתבטל הספק. תשובה בזה כי נפשות הנדוקים כבר יתבאר שהם ענפים מהנפש הכוללת שהוא השכל הפועל ואיך יהיה השרש בעבור הענף, והכן זה כי בזה יאולק הספק מהנפשות, והנה גשמי

### קרקש

הרצון בזה ואם זאת הטענה אנו עושים למאמיני הקדמות האומרים שתכלית מציאות המינים המהמרת ההויה ושיותה כמות השלם שאפשר להתהוות, ואנחנו אומרים נגדם, שכמו כן נוכל לומר במציאות הגלגלים שתכליתם שמירת סין האדם אשר אין

**פרק יד (ה)** לא היה הפסד ההנהגה לגמרי אבל אחר שהוא עושה כו'. הרצון בזה אלו היה צריך לאותו מחט ואי אפשר לו זולתה אין כאן הפסד ההנהגה לגמרי: (ג) בוף דבר שזאת השאלה יעור בה במה שנאמינו מחדש העולם.

## מורה נבוכים חלק שלישי פרק יד טו

הגלגל השביעי, ר"ל נבנינותו ממרכו הארץ מהלך שבעת אלפים שנה, ויחשוב כל מי שישמע זה שיש בדבריהם נחמא גדולה ושלא יגיע המרחק אל זה השיעור, וממה שהתבאר ברחקים כמופת יודע לך שהרוחק בין מרכו הארץ ובין קבוב שבתי, והוא הגלגל השביעי מהלך שבעת אלפים (שנה) וז"ל שנה בקבוב, אבל הרוחק אשר זכרנוהו, והוא מהלך ששנת אלפים ות"ש שנה הוא עד חלל קבוב הגלגל הח', וזה אשר תמצאם אומרים בין גלגל וגלגל רוחק כך, ענינו עובי הגרם אשר בין הגלגלים, לא שיש שם ריקות, ולא תבקש מפני שיסכים כל מה שזכרוהו מענין התכונה למה שהענין נמצא, כי ההכמות המלווית היו בזמנים ההם חסרות, ולא דברו בהם על דרך קבלה מן הנביאים, אבל מאשר הם חכמי הדורות בענינים ההם, או מאשר שמעום מחכמי הדורות ההם, ולא מפני זה אומר בדברים שאמצא להם שהם מסכימים לאמת שהם בלתי אמתיות או נפלו בטקרה, אבל כל מה שאפשר לפרש דברי האדם עד שיסכים למציאות אשר התבאר מציאותו כמופת, הוא יותר ראוי באדם המעולה המודה על האמת לעשותו :

**פרק טו** לנמנע מבע קיים קיום עומד, אינו מפעולת פועל, אי אפשר השתנותו כלל, ומפני זה לא יתואר השם ביכולת עליו, \* ואין חולק על זה אחד מאנשי העיון כלל, ולא יסכל זה אלא מי שלא יבין המושכלות, ואמנם מקום המהלכות בין בעלי העיון כלם, (ה) הוא הרמז אל ב' מין אחד מן המדומים, כי קצת אנשי העיון אומרים שזה מכת הנמנע אשר לא יתואר השם ביכולת עליו, ויאמרו אחרים שהוא מכת האפשר אשר נתלת יכולת השם בהמצאתו כאשר ירצה, והמשל בו התקבץ שני ההפכים ברנע אחד בנושא אחד, והתהפך הראשים, ר"ל שוב העצם מקרה והמקרה עצם, או מציאות עצם נשמי מבלתי מקרה בו, כל זה מכת הנמנע אצל כל אחד מאנשי העיון, כן היות השם ממציא כמותו, או משיב עצמו להעדר, או שיתגשם, או שיתגנה, כל זה מכת הנמנע, ולא יתואר השם ביכולת על דבר מכל אלו, אמנם אם ימצא מקרה לכדו לא בעצם, יש כת מבעלי העיון והם המעתזל"א שחושבים שהוא אפשר, ואחרים אמרו שהוא משער הנמנע, (ז) ואע"פ שהואמר במציאות מקרה לא בנושא לא הביאור לזה העיון לכד, אבל שמירת ענינים תוריים לחצם העין

## שם טוב

נשמי המינים הם חלקים מהיסודות אשר היסודות חלק קטן מהעולם העליון ואף כי יכיה הנשם הגדול העצום בעבור קטן השעור, כי אם ימצאו אישים שלא יכיה גופותיהם מהיסודות אלא מדברים אחרים כיה, אפשר שנאמר שיהיה הגדול בעבור קטן השעור, אבל כשיזכר על זה התואר: שקר שיהיה הגדול בעבור הקטן והמעולה בעבור הפחות: עוד אמר הרב רוב כוונתי בזה הפרק היה זה הענין, ר"ל שאפילו עם אמונת הקדוש אין ראוי שיהיו הגלגלים בעבור מין האדם :

**פרק טז** לנמנע טבע קיים אינו מפעולת פועל, כבר ידעת מ"ש הרב כי אי אפשר שיהיה טבע נשם ועצמות שלא יקבל הפסד ולא כחב ולא אחד מתשני, החמר שזכו לקבץ בין שני הפכים ולא יושער. וזהו בזה הפרק לבאר כי הקצוץ בין שני הפכים הוא נמנע לכל הדעות, ולכן יחוייב שיקרע לזדק רעות רעות מכלתיו שיתואר השם בטוב כלל ולומר עליו שהוא בלתי משגית, וזכו מה שהתחיל ואמר לנמנע טבע קיים, וכרצונו כי אף שלא יכיה האדם תמידית המציאות ראוי שיעצם השם כדפון שלא יכיה נפשו או כדפון שלא יחול עליו נזרות כמו שיקרו לו, ואמר בתשובת זה כי זה מהנמנע ולא יתואר ה' ביכולת עליו, אחר שגורס מוסכמת מכל החכמים כי לנמנע טבע קיים חמני כי לא יתואר השם ביכולת עליו ואינו מפעולת פועל ואי אפשר שתקטנו, ואין חולק על זה כל אחד מבעלי העיון כלל, ולא יסכל זה אלא מי שלא יבין המושכלות, והם כמו שאמר הרב בתחילת הספר כי לא ירחיק הסכל הכמחר הערס מטבעי הנמצאות הנמנעות. ואמנם מקום המהלכות הוא בין בעלי העיון הוא אל מין אחד מהמחזקות. ר"ל כשנדמה העין בדמיונו אם אפשר מציאותו או כמעט, שקצת בני אדם יאמרו שהוא אפשר מציאותו וקצתם יאמרו שהוא

## אפשרי

שאח"ל משיעור הגלגלים שהם דבר על דבר הנושא אין הענין כן אלא דברו דקדוק גמור, וחכמינו הסכימו בקבוב לחכמי המכונה :

**פרק טז** א ואין חולק על זה אחד מאנשי העיון. ר"ל שמה שמוסכם עליו שהוא נמנע לא יתואר השם ביכולת עליו : ב מין אחד מן המדומים. ר"ל כשנדמה עין מה בדמיונו אם אפשר מציאותו או כמעט, שקצת בני אדם מן העיון יאמרו שהוא אפשר מציאותו וקצתם יאמרו שהוא

## קרישקש

והרבה מאלו הנמנעות יאמרו, כמו שחמצא בפי' ע"ג מראשון, ואמר באותו הפרק שהם עם זה מסכימים שהתקבץ שני ההפכים בנושא אחד ובעת אחת שקר לא יחכן ולא יעבירו השכל, וכן יאמרו ג"כ היות עצם אין מקרה בו כלל או מקרה לא בנושא כדברי קצתם נמנע ולא יעבירו השכל, וכן יאמרו שההפך העצם מקרה או ההפך המקרה עצם לא יחכן, ולא הכנס גשם בגשם יחכן, והם כוונתם הראויה והאשר והשקף פעם בדרמיון ולא בשלש פעם בתחלת הערת המשוואה, הנה התבאר כי המדומה אצלם הוא אפשר יסכים עם המציאות או לא יסכים עמו, וכל מה שלא ירומה הוא הנמנע : (ג) ואע"פ שהאומר במציאות מקרה לא בנושא לא הביאור לזה העיון לכד אבל שמירת ענינים, פי' שהאומרים

אין לאישיו תכלית במה שעבר ובמה שעתיד להיות לפי דעתם, כ"ש שנוכל להעזר בה אנחנו במה שנאמין בדרוש העולם, ואם יש לאיש מין האדם תכלית במה שעבר היו בתכלית הרבוי גופאין שאין להם תכלית בעתיד :

**פרק טז** (ה) הוא הרמז אל מין אחד מן המדומים כי קצת אנשי העיון אומרים שזה מכת הנמנע ואומרים אחרים שזה מכת האפשר, פי' המדברים חשבו כי כל המדבר עובר אצל השכל כמו ששוב כדור הארץ גלגל מובח וישוב הגלגל כדור הארץ שאפשר היותו בבחינת השכל. וכמו שיתנועע כדור האש לצד נקודת המרכז ויתנועע כדור הארץ לצד הנקודה איה והמקום יותר ראוי בזה הגשם מן המקום האחר לפי ההעברה השכלית (מורה נבוכים ג"ב)